

# *Universitetets køn*

## KØNSNORMER OG KVINDERS KARRIEREMULIGHEDER VED KØBENHAVNS UNIVERSITETS FILOSOFISKE FAKULTET, 1875-1925

AF

PELLE OLIVER LARSEN

Et nyt universitetsår tager sin begyndelse.<sup>1</sup> I konsistoriesalen sidder en større samling unge, festklædte mænd. Sceneriet kendes fra et maleri af Erik Henningsen fra 1897, *J.N. Madvig overrækker som Rector magnificus de unge Studenter deres akademiske Borgerbreve*.<sup>2</sup> Madvig, med den filologiske kollega J.L. Ussing ved sin side, trykker en ny student i hånden og byder ham velkommen som akademisk borger. De øvrige, forventningsfulde studenter er placeret i baggrunden. I mellemgrunden sidder universitetspedellen, Mule, med immatrikulationsprotokollen foran sig på bordet; han kalder de nye studenter op til rektor. Den samme scene udspilles i det store og hele hvert år med udskiftninger i persongalleriet; kun Mule gentager pedellens rolle fra 1872 og helt frem til 1910. I år bæres rektorkæden af Peter Ludvig Panum. Men ikke alt er som det plejer at være. I forsamlingen skiller to studenter sig ud. Hvor de øvrige studenter er trukket i kjole og hvidt, er disse to i hvid kjole. Året er 1877, og de er Danmarks første kvindelige studerende.

*Fra kvindelige studerende til kvindelige universitetslærere*

Spørgsmålet om kvinders adgang til universitetet blev rejst i de fleste europæiske lande i 1860'erne. I Danmark skete det, hvis ikke før, med

1 Jeg er Nina Javette Koefoed, Trine Malling Lungskov og Claus Møller Jørgensen takskyldig for nyttige kommentarer til tidligere versioner af foreliggende afhandling.

2 Maleriets data efter *Aarbog for Københavns Universitet, den polytekniske Lærestalt og Kommunitetet, indeholdende Meddelelser for det akademiske Aar 1896-97*, 599 (herefter citeret som *Årbog* efterfulgt af årgang). Bl.a. gengivet i: Ejvind Slottved, »Fakultetets almindelige historie«, in *Københavns Universitet 1479-1979 VIII*, red. Leif Grane og Kai Hørby (Kbh. 1992), 25.

Georg Brandes' krav om kvindelige læger i oversættelsen fra 1869 af John Stuart Mills *The Subjection of Women* (da. *Kvindernes Underkuelse*), og København kom (til samme Brandes' overraskelse) med om ikke i første række – der finder vi Frankrig og Schweiz – så i anden da Europas universiteter fra 1860'erne og et halvt århundrede frem åbnede portene for kvinder som studerende.<sup>3</sup>

Historien om hvorledes de danske kvinder opnåede adgang til at studere ved universitetet, er velkendt og skal her kun tegnes op i grove træk på baggrund af den foreliggende litteratur.<sup>4</sup> Da Nielsine Nielsen i 1874 indsendte en ansøgning til Kultusministeriet om at studere til læge, anførte Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet at kvinder ikke umiddelbart kunne studere, men at tilladelse kunne gives uden lovgivers indblanding gennem en anordning. Det Lægevidenskabelige Fakultet stillede sig positivt over for Nielsine Niensens ansøgning. Det er dog værd at notere kirurgen Saxtorphs argumentation imod kvindelige studerende fordi den både repræsenterer en formentlig udbredt opfattelse (der dog var i mindretal) og en tankefigur som vi også senere skal møde: Kvinderne var en trussel mod såvel de mandlige studerende som deres egen kvindelighed.

På Den Akademiske Lærerforsamling var der 25 tilhængere af Nielsine Niensens ret til at studere mod 8 modstandere. Da en ny ansøgning fra en kvinde indløb under forhandlingerne, blev en principiel stillingtagen nødvendig. Kultusministeriet udarbejdede et forslag til en anordning hvorefter kvinder generelt fik tilladelse til at studere, men uden at få adgang til embeder, til de eksisterende stipendiemidler eller til at drive privat lærervirksomhed ved universitetet. Det Filosofiske Fakultet protesterede mod at kvinder ikke skulle kunne virke som privatdocenter, den eneste ret som ellers fulgte med en akademisk grad, hvilket blev taget til følge i den endelige anordning. Til gengæld blev der (trods et spædt forsøg på at rejse spørgsmålet under fakultetets

3 R.D. Anderson, *European Universities from the Enlightenment to 1914* (Oxford 2004), 256-57; John Stuart Mill, *Kvindernes Underkuelse* (Kbh. 1869), 94 (Brandes' fodnote); *Georg og Edv. Brandes. Brevveksling med nordiske forfattere og videnskabsmænd*, udg. Morten Borup (Kbh. 1939), I, 321 (G. Brandes til C.J. Salomonsen, 28.10.1874) (herefter henvist til som BBB).

4 Det bedste, oftest oversete bidrag er Niels Petersen, »Københavns Universitet 1848-1902«, in *Københavns Universitet 1479-1979* II, red. Leif Grane og Kai Hørby (Kbh. 1993), 384-97. Kildenerne gennemgange på basis af hhv. KU's og ministeriets sagsakter findes i: Lis Jacobsen, red., *Kvindelige Akademikere 1875-1925* (Kbh. 1925), 117-33; Thelma Jexlev, »Kvindes adgang til universitetet. Et eksempel på sagsbehandling i 1870'erne«, in *Spør. Arkiver og deres historie*, red. Karen Hjorth et al. (Kbh. 1987), 115-129. Jf. *Årbog 1873-75*, 3-19.

forhandlinger) ikke protesteret mod kvinders manglende adgang til embeder – tilsvarende den eneste fortrinsret som fulgte med embeds-eksamen. Dette var imidlertid et spørgsmål som rakte langt ud over universitetets grænser. Det Filosofiske Fakultet vedtog med klart flertal (ti mod to) at anbefale kvinders ret til at studere, i Konsistorium var kun tre af seksten imod, mens resultatet var knap så klart i lærerforsamlingen, hvor stemmetallene lød tyve mod fjorten. Madvig sørgede for at universitetet eksplicit fik markeret at kvindelige studerende var tænkt som undtagelser (nemlig de få af borgerskabets kvinder der ikke skulle leve deres liv i ægteskab fordi der var et kvindeoverskud i samfundet); et forslag om at skrive dette direkte ind i anordningen eller indskærpe at retten kun gaves foreløbig, blev dog klart nedstemt.

Den 25. juni 1875 udstedtes kongelig anordning om kvinders adgang til at studere ved Københavns Universitet. Hermed er vi fremme ved udgangspunktet: Formålet med denne afhandling er at undersøge samspillet mellem universitetets selvforståelse, kønsnormer og kvinder med særlig henblik på sidstnævntes muligheder for at opnå accept og i sidste ende ansættelse, særlig ved Det Filosofiske Fakultet, under kvindernes første 50 år med akademisk borgerret, 1875-1925. Således analyseres både kønnets repræsentationer og betydningen heraf for de kvinder som søgte en videnskabelig karriere – altså både ideer og praksis. Hvilke muligheder havde en kvinde for at blive universitetslærer? Spørgsmålet kan tilsyneladende affærdiges på et rent formelt grundlag. Først i 1921 gav lovgivningen kvinder adgang til universitetets lærestole – og der gik yderligere 25 år før universitetet fik sin første kvindelige professor, historikeren Astrid Friis. I det følgende vil det imidlertid fremgå at kvinder uden tvivl havde mulighed for at blive universitetslærere *før* loven om mænds og kvinders lige adgang til embeder i 1921. Spørgsmålet er imidlertid i hvilket omfang maskuline normer blokerede for at det alligevel kunne ske. De tentative svar som tilbydes i det følgende, gives gennem en undersøgelse der afsøger universitetsverdens særpræg frem for den bredere samfundsmæssige diskussion af og udvikling inden for kvinders muligheder og rettigheder.

### *Adgangen til universitetets lærestole*

Efter at kvinder havde fået adgang til at studere, opnå akademiske grader og udøve privat lærervirksomhed ved universitetet, var der fortsat væsentlige juridiske barrierer tilbage at overvinde. Piger kunne kun privat læse til studentereksamen og var ved universitetet udelukket fra

de eksisterende stipendiemidler. Begge dele blev efterhånden afhjulpet; Natalie Zahle oprettede sit studenterkursus i 1877 og fik dimissionsret i 1886, i 1903 fik piger adgang til gymnasieskolen, nye stipendier kunne søges af begge køn, ligesom der oprettedes særlige stipendier for kvinder.

At kvinder først efter århundredskiftet kunne blive lærere i de statslige lærde skoler, den største aftager af Det Filosofiske Fakultets kandidater, var en effektiv stopklods for en større tilgang til fakultetet. I foreliggende sammenhæng er det af særlig interesse at selvom kvinder kunne uddanne sig i videnskaben, var der ingen mulighed for at gøre videnskabelig karriere ved universitetet så længe lærestolene kun var for mænd. Dette har også haft en bremsende effekt på kvinders tilbøjelighed til at skrive disputats; der var simpelthen ikke råd til det når det ikke kunne bane vejen for et embede, forklarer en kvindelig magister fra 1890 senere sin gamle lærer.<sup>5</sup> I perioden fra 1893 (da Anna Hude blev den første kvindelige doktor) til 1924 førte eksamen ved de filosofiske og matematisk-naturvidenskabelige fakulteter til en doktorgrad for 5 pct. af kvinderne, mens den tilsvarende andel for mændene lå væsentligt højere, nemlig 18 pct.<sup>6</sup>

En videregående reformproces begyndte omkring århundredskiftet. Folketinget vedtog i 1903 et lovforslag om kvinders adgang til ansættelse i embeder i Statens Statistiske Bureau, mens Landstinget nedsatte et udvalg der skulle undersøge sagen. Dette udvalg tog sagen op fra en mere principiel vinkel og undersøgte dels hvilke embeder der egnede sig for kvinder, dels under hvilke vilkår kvinders ansættelse var ønskelig, herunder eventuelt ægteskabs betydning for embedet. En forespørgsel udgik til de relevante institutioner.<sup>7</sup> En af disse var Københavns Universitet.

Da universitetet modtog forespørgslen, havde det netop færdigbehandlet en beslægtet sag: en gruppe kvindelige lægers anmodning om at opnå adgang til embeder. Det Lægevidenskabelige Fakultet havde i enighed anbefalet andragendet for så vidt angik professorater ved universitetet, men udtrykt sig mere tøvende hvad angik embeder hvor der kunne »være andre Hensyn end Vedkommendes Kundskaber.« På universitetet skulle der åbenbart *ikke* tages hensyn til andet end

5 Ida Falbe-Hansen til Finnur Jónsson, 30.4.1912, KB, NKS 4598, 4<sup>o</sup>. Jf. Ida Falbe-Hansen, »Kvinderne ved Kjøbenhavns Universitet«, *Nordisk Universitets-Tidsskrift* (1901-2), 237.

6 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 192.

7 Anna Thestrup, »Hvilke Statsembeder egne sig overhovedet til Besættelse med Kvinder?« in *Spor. Arkiver og deres historie*, red. Karen Hjorth et al. (Kbh. 1987), 326-28.

videnskabelige kvalifikationer. Hertil sluttede Den Akademiske Lærerforsamling sig.<sup>8</sup>

Tilslutningen skete ifølge forhandlingsprotokollen med overvejende majoritet.<sup>9</sup> En professor i anatomi, Fr. C.C. Hansen, havde lagt vægt på »Kvindens svagere fysiologiske Tilstand i visse Perioder« og anført at de – vistnok derfor – kun med hensyn til kundskaber kunne sidestilles med mænd. Denne tidstypiske henvisning til kvinders almindelige svagelighed vandt imidlertid ikke bifald. Et forslag fra rektor om at tilføje »et vist Forbehold med Hensyn til Kvinders Egnethed« gik heller ikke igennem; historieprofessor Kr. Erslev udvirkede med en formel begrundelse at forslaget blev trukket tilbage.

Således var situationen da landstingsudvalgets forespørgsel nåede universitetet, hvor Konsistorium sendte den videre til de fem fakulteter. Disse svarede på samme linje at lærerstillinger kun skulle besættes efter kvalifikationer og videnskabelighed – der skulle være lige adgang for kvinder og mænd. Kun Det Teologiske Fakultet ønskede ikke at give kvinder adgang til sine lærerstillinger.<sup>10</sup>

Spørgsmålet om betydningen af ægteskab blev dog kun antydningvis besvaret af de fleste fakulteter. Fakulteterne ville åbenbart helst undgå at tage stilling, og det var tydeligst i forhandlingerne i Det Matematisk-naturvidenskabelige Fakultet. Her blev det både foreslået at præcisere at giftermål ikke måtte have nogen betydning (N.V. Ussing), og at den blev strammet således »at Kvinder under 45 Aar (eller en anden passende Minimumsalder) overhovedet ikke kunne anses for skikkede til at modtage fast Ansættelse som Universitetslærere« (Emil Petersen).<sup>11</sup> Stramningen var tydeligvis rettet mod gifte kvinders barsel og børneopdragelse. Der var dog ingen der åbent støttede denne tanke. Tilsvarende blev det i Det Lægevidenskabelige Fakultet – på forespørgslen fra de kvindelige læger – kun fra en enkelt side (Rovsing) anført at fakultetet burde diskutere »*gifte* kvindelige Lægers Stilling«. <sup>12</sup> Universitetet valgte imidlertid at tage eksplicit stilling til spørgsmålet om ægteskab da diskussionen blev fortsat på to akademiske lærerforsamlinger i maj og juni 1904.<sup>13</sup>

8 *Årbog 1903-4*, 838-39.

9 RA, KU, Den Akademiske Lærerforsamling, forhandlingsprotokol, møde 24.3.1904.

10 *Årbog 1903-4*, 839-40.

11 RA, KU, Det Matematisk-naturvidenskabelige Fakultet, dekanatssag 1904 nr. 20.

12 RA, KU, Det Lægevidenskabelige Fakultet, dekanatssag 1903/4 nr. 20.

13 RA, KU, Den Akademiske Lærerforsamling, forhandlingsprotokol, møder 26.5. og 9.6.1904. – Oplysningerne i det følgende om lærerforsamlingens forhandlinger bygger herpå.

På det første møde nedsattes et redaktionsudvalg der skulle affatte et udkast til en udtalelse. Udvalget mente at lærerforsamlingen skulle tilslutte sig fakulteternes erklæringer – og henholde sig til Det Teologiske Fakultets – samt »bemærke følgende«:

Man anser det for selvfølgeligt, at Ansættelsen af Kvinder maa ske paa lige Vilkaar med Mænd, særlig saaledes, at de erholde samme Lønning som disse, og at Ægteskab ikke er til Hinder for deres Ansættelse eller forbliven i Embedet.

Under mødet i juni blev der rejst en række ændringsforslag som viser spændvidden i holdningerne og at det selvfølgelige ikke var helt så selvfølgeligt endda.

Den første del af diskussionen kom til at dreje sig om udtalelsens hovedærinde: vilkårene for kvinders ansættelse. Traditionalisterne anførte at kvinder der fødte mange børn, lagde deres tyngdepunkt i hjemmet og ikke på universitetet; udkastets ordlyd ville derfor stille kvinder for gunstigt fordi der ikke toges hensyn til de dermed forbundne forsømmelser. To ændringsforslag blev derfor stillet. Det ene var tilsyneladende uskyldigt: Det skulle tilføjes at ægteskab ikke »i og for sig« var til hindring for ansættelse. Den underforståede mening var at ægteskabet faktisk *skulle* inddrages i bedømmelsen – som et moment på linje med andre. Reelt ville det betyde at en gift kvinde skulle være sine konkurrenter videnskabeligt klart overlegen for ikke at være sikker på tilsidesættelse grundet sin ægtestand. Ændringsforslaget samlede kun fire stemmer.

Der var langt mere opbakning til det andet ændringsforslag, som – i overensstemmelse med flere fakulteters oprindelige indstillinger – simpelt hen undlod at kvalificere hvad der mentes med at kvinder skulle ansættes på samme vilkår som mænd. Dette forslag faldt med 10 stemmer mod 15. Dermed blev det undgået at bedømmerne kunne tage noget som helst formelt hensyn til ægteskab, men den betragtelige minoritet (sammen med 5 lærere som undlod at stemme)<sup>14</sup> påviser at ægteskab for mange har spillet en rolle i spørgsmålet.

Disse overvejelser var naturligvis ikke enestående for universitetet. Sagen var at borgerskabets kvinder ofte ved indgåelse af ægteskab risikerede afskedigelse eller i det mindste trak sig ud af arbejdsmarkedet, og mens så godt som alle ugifte cand.mag.er og magistre var i arbejde

<sup>14</sup> RA, KU, Den Akademiske Lærerforsamling, Liste over de mødende medlemmer på Lærerforsamlingen 1903-1957.



i 1925, gjaldt det kun to tredjedele af de gifte.<sup>15</sup> Tilmed havde et stort antal af kvinderne afbrudt deres studier allerede ved forlovelsen, og deres gennemførselsprocent var derfor ringe. Imidlertid: En kvindes ægteskab måtte på universitetet hverken forhindre hendes adgang til en lærestol eller tvinge hende bort fra den igen.

Hvor de første ændringsforslag forgæves forsøgte at dreje universitetets holdning i mere traditionalistisk retning, var det reformisterne der stod bag det næste. Det drejede sig her om holdningen til Det Teologiske Fakultets særstandpunkt. Spørgsmålet var om en forsamling af videnskabens fremmeste repræsentanter kunne blåstempe en konfessionelt motiveret udelukkelse af kvinder fra Det Teologiske Fakultets lærestole. Teologerne benægtede ganske vist at der lå konfessionelle hensyn bag deres indstilling, derimod en vægring mod at en mandlig studenterbestand – først senere samme år fik kvinder ret til at tage teologisk embedseksamen – skulle kunne undervises af kvinder. Heller ikke den argumentation samlede stor opbakning i forsamlingen. Juristen Jul. Lassen, der gennem alle lærerforsamlingens tre møder var en hovedfortaler for det reformistiske standpunkt, stillede da sammen med den klassiske filolog A.B. Drachmann forslag om at lærerforsamlingen eksplicit skulle undlade at tage stilling til Det Teologiske Fakultets synspunkt. I stedet endte et kompromisforslag fremsat af historikeren Joh. Steenstrup med at blive vedtaget (mod kun én stemme): Hvor lærerforsamlingen i det oprindelige udkast skulle *henholde* sig til Det Teologiske Fakultets særlige forhold, blev det besluttet at lærerforsamlingen i stedet *så bort fra* dette fakultets særlige forhold.<sup>16</sup> Herved undgik lærerforsamlingen at tage stilling og dermed udtrykke nogen form for accept af teologernes særstandpunkt.

Alle universitetslærere havde bestemt ikke været enige. Det betragtelige antal modstandere som kom til orde på møderne, og antallet af blanke stemmer viser at der faktisk var modstand mod kvinderne, især de gifte. Det er imidlertid vigtigt at slå fast at der ikke var nogen universitetslærere som foreslog forsamlingen *ikke* at anbefale kvinders adgang til professorater. Selv Hansen, den ovenfor omtalte anatomiprofessor, havde på lærerforsamlingen i maj nok udtalt sig imod kvindelige kirurger, men senere i samme diskussion indrømmede »at naar en Kvinde virkelig er egnet, saa maa hun ansættes.« Givetvis fandt traditionalisterne det klogere at åbne en kattedør der gjorde det muligt at tage hensyn til køn, end åbent at erklære sig imod kvinders adgang og komme klart

15 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 180.

16 Den endelige erklæring er optrykt i *Årbog 1903-4*, 840-41.

i mindretal. Tilsvarende kan kravet om ligeløn ses som en bekymring for at kvinder skulle komme til at fungere løntrykkende på den akademiske elites arbejdsmarked; æstetikprofessoren J. Paludan havde offentligt argumenteret langs sådanne linjer året i forvejen (men uden særlig tanke på universitetets lærestole),<sup>17</sup> og privatdocent i økonomi, MF for Højre L.V. Birck var fra Folketingets talerstol inde på det samme da lovforslaget blev behandlet.<sup>18</sup> Men Birck var ikke medlem af lærerforsamlingen – og der er forskel på hvad man kan sige som politiker og videnskabsmand. Tilbage står nemlig at universitetslærerne med stort flertal anbefalede at give kvinder adgang til lærestolene på lige fod med mænd. Universitetet var i sin selvforståelse en meritokratisk institution. »Man bør ingen ydre Kvalifikationer fordre for at blive Professor; det er den nedarvede Regel«, blev det fremhævet af juraprofessor Carl Torp da teologerne forsøgte at gøre deres særstandpunkt gældende.

Finansministeriet kunne efter lang behandlingstid (et år) sende sit svar til landstingsudvalget. Ministeriet anbefalede lige løn for mænd og kvinder samt at ægteskab ikke skulle være en hindring for kvinders adgang til embede: Vilkårene skulle være de samme. Med henvisning til forskellige institutioners betæneligheder ved at ansætte kvinder var ministeriet til gengæld anderledes valent når det kom til spørgsmålet om kvinder overhovedet skulle have adgang til embederne.<sup>19</sup>

Lovforslaget kom op igen i Rigsdagen, blev igen vedtaget af Folketinget og igen henvist til udvalg i Landstinget. Udvalget var nu blevet en syltekrukke. Forslaget blev genfremsat sidste gang i samlingen 1908/9. Kvinder opnåede således hverken adgang til embeder i Statens Statistiske Bureau eller generelt – heller ikke til universitetet.<sup>20</sup>

Da Lønningskommissionen af 1917 spurgte de statslige institutioner hvilke stillinger kvinder havde og kunne få, svarede Universitetskvæsturen at universitetet ikke havde kvinder ansat i embedsstillinger, men også at kvinder ikke principielt var udelukket derfra. Adspurgt om hvorvidt der fandtes stillinger som kvinder kun undtagelsesvis søgte, lød svaret at »de tilstedeværende Forhold, derunder de Krav til videnskabelig Uddannelse, der stilles til de fleste overordnede Stillinger«, gjorde at kvinder kun sjældent søgte universitetets embeder.<sup>21</sup>

Dette var korrekt: Kvinder søgte sjældent universitetets embeder, men ved Det Filosofiske Fakultet var de dog begyndt at søge – og ikke

17 J. Paludan, »Lovforslaget om højere Almenskoler«, *Nationaltidende*, 5.1.1903 morgen.

18 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 147.

19 Thestrup, *Hvilke Statsembeder egne sig overhovedet til Besættelse med Kvinder?*, 332-33.

20 *Ibid.*, 336.

21 *Lønningskommissionen af 1917* III (Kbh. 1919), 406, 415, 421.



bare midlertidige og ekstraordinære stillinger, men også universitetets egentlige embeder, de faste lærestole: professoraterne. Som Lønningskommissionens svar lader formode, kan man i sagsbehandlingen ikke finde spor af at det biologiske køn skulle have været en formel hindring, og Munch-Petersen blev faktisk lektor i svensk sprog i 1920; jeg skal senere vende tilbage til disse ansættelsessager.<sup>22</sup> (Munch-Petersens ansættelse glemmes undertiden når Astrid Friis fremhæves som Danmarks første kvindelige professor,<sup>23</sup> hvad der formelt selvfølgelig er helt korrekt). Allerede før loven om lige adgang til embeder for mænd og kvinder fra 1921 har kvinder således haft mulighed for at blive universitetslærere. Universitetet og ansøgerne må efter universitetets tilkendegivelse i 1904 have regnet med dispensation eller velvillig fortolkning af reglerne – på samme måde som kvinder i denne periode opnåede andre embeder.<sup>24</sup> Retshistorikeren Poul Johs. Jørgensen gav i 1918 udtryk for at udelukkelsen af kvinder var opgivet på mange områder, også hvor den ikke positivt var fraveget i lovgivningen, men alligevel var det ham uklart i hvilket omfang kvinder kunne udnævnes til embedsmænd.<sup>25</sup> Denne uklarhed er inden for universitetsverdenen kommet kvinderne til gode – i princippet.

Dette betød ikke at universitetet blev afkønnet. For det første er det svært at forholde sig til uskrevne regler som ikke engang kan hente støtte i præcedens. Hvem har fortalt kvinderne at vejen nu stod åben for et professorat? »De vil forstaa, at jeg aldrig har tænkt paa at være ved Universitetet«, fortæller en kvindelig doktorand i 1917 sin gamle universitetslærer. Hun forklarer de manglende ambitioner med de andre dygtige kandidater – og, tilføjer hun så, »mine formelle Mangler var alene en tilstrækkelig Hindring«. <sup>26</sup> Med »formelle Mangler« kan hun vanskeligt tænke på andet end sit køn.

Vigtigere er imidlertid at foranstående retshistoriske skitse kun kan fortælle om nedbrydningen af de bastante juridiske barrierer for kvinder – ikke om de forhindringer som den akademiske kultur stillede i vejen for kvinders vej til accept, endsige for deres mulighed for faktisk at hævde sig som kandidater til professorater.

22 Se afsnittet om »Universitetets kvinder« ndf.

23 Fx Bente Rosenbeck, »Kønnetts Grænser«, in *Clios døtre gennem hundrede år. I anledning af historikeren Anna Hudes disputats 1893*, red. Marianne Alenius et al. (Kbh. 1994), 17. – Der er flere glemte kvinder ved KU før Friis' ansættelse: Hedvig Olsen var lektor i fransk (*Årbog 1936-37*, 102-3), Annie M. Holch Justesen assistent i hollandsk (*Årbog 1937-38*, 36) og Carmen Zimmer honorarlønnet forelæser i italiensk (*Årbog 1939-40*, 59).

24 Jf. Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 150.

25 *Salmonsens Konversationsleksikon* VII, 152.

26 Ada Adler til A.B. Drachmann, 4.7.1917, KB, Tilg. 188.

Lad mig for et øjeblik vende tilbage til åbningsscenen: immatrikulation, 1877. Pedel Mule kalder endnu en studerende op til rektor Panum: *Hr. Nielsine Nielsen!* Universitetet immatrikulerer sin første kvindelige studerende. Men hun immatrikuleres som en mand.

Ligeledes forlod universitetets første kvinder institutionen som mænd. I eksamensprotokollen for den første kvinde med statsvidenskabelig eksamen (1893) optegnes hvilke spørgsmål *han* var blevet stillet, og hvilke karakterer *han* var blevet givet.<sup>27</sup> Til gengæld var eksamensprotokollen kønsneutral da den første kvinde aflagde eksamen ved Det Filosofiske Fakultet (Anna Hude, 1887), men skoleembeds-eksamen var også først oprettet efter at kvinder havde fået adgang til at studere.<sup>28</sup> Tilsvarende må jeg indrømme at jeg ikke ved hvorledes Mule har tiltalt Nielsine Nielsen, men holder mig til en senere traditions fremstilling af Mules insisterende opråb af damer som herrer under immatrikulationen;<sup>29</sup> muligvis er en enkelt fortalelse her gjort til et karaktertræk. Når disse kuriositeter alligevel trækkes frem, er det fordi de illustrerer den pointe jeg i det følgende skal fremføre: Universitetsverdenen var ikke bare maskulin i den banale forstand at hele professorkorpset og i begyndelsen alle, efterhånden blot størstedelen af de studerende var mænd, men også i kraft af sin ide, selvopfattelse og begrebsverden.

### *Det sociale køn*

Studentereforeningen, der ifølge foreningens love var åben for alle studenter, er et eksempel på en betydningsfuld akademisk institution som i sin selvforståelse var maskulin. I årene efter at kvinderne vandt retten til at studere, opfordrede reformisterne gentagne gange til at gennemføre retfærdighedskravet at give kvinder adgang til foreningen; i 1882 blev foreningen sprængt på bl.a. det spørgsmål og Studentersamfundet dannet med adgang for kvinder, i 1892 kom der for første gang ikkekvalificeret flertal for kvinders optagelse, flertallet voksede i 1890'erne, og fra 1898 kunne kvinder endelig komme ind.<sup>30</sup> Debatten kan i grove

<sup>27</sup> Anna Thestrup, »Kvinder i offentlige institutioner«, *Fortid og nutid* 1991, no. 3, 182-83.

<sup>28</sup> RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, skoleembeds-eksamen: karakterprotokol 1884-97 (om Anna Hude s. 21).

<sup>29</sup> *Studenterbladet* 1895-96, 358; L.L. Hammerich, »Universitetet og studenterne«, in *Universitetet og Samfundet. Forelæsningsrække holdt paa Københavns Universitet i Anledning af Universitetets 450 Aars Jubilæum. Udg. af Komiteen for akademisk sociale Foredrag paa Universitetet d. 1. Juni 1929* (Kbh. 1929), 195.

<sup>30</sup> Jan Kobbarnagel, *Studentereforeningens historie 1890-1980. Bind 1 (1890-1920)* (Kbh. 1984), 59-64.

træk følges via foreningens store jubilæumsværker, og det er værd at gøre fordi det er den bedste indgang til en analyse af universitetets sociale køn. I modsætning til lærerforsamlingens senere diskussion om kvinders egnethed som universitetslærere var det i Studenterforeningen legitimt at argumentere ud fra andet end videnskabelige kvalifikationer. I foreliggende sammenhæng er det relevant at universitetslærere tog aktivt del i diskussionerne; den reformistiske Erslev talte eksempelvis for kvindernes optagelse, mens en af den traditionalistiske fløjs førere gennem mange år, Paludan, ivrigt bekæmpede samme.<sup>31</sup> Studenterforeningens debatter bliver også mit afsæt til at påvise den overvejende maskuline karakter af forskellige akademiske nøglebegreber. Debatteerne havde derimod ikke direkte noget med kvindelige akademikers karrieremuligheder at gøre, men de viser at det i universitetsverdenen kunne være legitimt at ekskludere kvinder – og at kvinder derfor med føje kan have følt sig mindre velkomne og haft vanskeligere ved at tilpasse sig universitetet end mænd.

Da Studenterforeningens opposition satte kvinders optagelse på dagsordenen til en ekstraordinær generalforsamling i 1877, tabte den slaget – dog ikke uden hård kamp. Over 500 mødte op på generalforsamlingen, der strakte sig over fem timer og endte med at give traditionalisterne 56 pct. af stemmerne. En af deres ordførere argumenterede for at 'studenter' ikke betegnede de »moderne Fremtoninger« som nu søgte ind i foreningen, altså ikke var et kønsneutralt begreb. Studenterforeningen var en forening af unge *mænd*, og det var i øvrigt ikke i kvindernes egen interesse at blive fristet til at sætte sig ud over de hensyn de burde tage. Ved en senere generalforsamling mente samme ordfører at det ville ødelægge foreningslivet hvis man ikke længere kunne tage sig de friheder der var umulige i kvinders selskab.<sup>32</sup>

Hermed havde taleren fremført to kardinalpunkter i også den senere traditionalistiske argumentation – ligesom de genkendes fra Saxtorphs argumenter mod kvindelige studerende. Begge repræsenterede de angsten for en overskridelse af kønnets grænser, enten som tab af kvindelighed eller tab af maskulinitet, enten som maskulinisering af kvinder eller feminisering af mandekultur. Reformisterne satte også kønsgrænser, men de satte dem andre steder.

Det første punkt var moralsk: Søsterkærlighed tilsagde at man skulle gøre det bedste for sin søster, ikke at man altid skulle lade hende komme

31 Ibid., 81; Carl Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 2. 1875-82* (Kbh. 1936), 23; Carl Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 3. 1882-1895* (Kbh. 1941), 199.

32 Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 2.*, 26-31. Jf. Jul Schjøtt, »Secessio plebis«, in *Studenterbogen. Skildringer af 30 Aars Studenterliv*, red. C.N. Starcke (Kbh. 1896), 184.

med i Studenterforeningen, hvor hun ville »lære en hel Del for hende mindre klædelige Kraftudtryk og mandhaftige Manerer, lære at ryge Cigar og drikke Punch«, og hvor flirten og koketteri ikke kunne undgås. Det var i det her citerede indlæg, fra *Studenterbladet* 1894, underforstået at ingen kunne ønske dette for sin søster.<sup>33</sup> Indlægget spillede på et kvindebillede som var fælles for reformister og traditionalister. Op gennem 1890'erne blev det således selv af reformisterne taget for givet at kvinderne ikke ville kunne deltage i foreningens sold når de først var kommet indenfor; og når der imod kvinderne blev argumenteret ud fra at nogle af disse havde optrådt »halvberusede« i Studentersamfundet, blev det af dirigenten imødegået med henvisning til at anklagen ikke var godtgjort.<sup>34</sup> Den underforståede præmis om uforeneligheden af kvinder og alkohol blev i realiteten accepteret.

Argumentationen hang sammen med borgerskabets generelle kvindebillede – særartsfilosofien: Mænd og kvinder blev opfattet som væsensforskellige, med hver deres polære og komplementære normer og dyder.<sup>35</sup> Kvindebilledet kendes i den akademiske verden ikke mindst fra studentersangene: de blide, dydige og pæne unge kvinder. Det var, som Georg Brandes påpegede, en æstetisering af kvinderne.<sup>36</sup> Dette kvindeforsyn satte snævre grænser for det moralsk acceptable: Blomsten skulle nødvendig miste sin skønhed. Truslen var her ikke kun rettet mod kvinderne, men også mod selve kvindebilledet: Særartsfilosofien legitimerede mænds magt over kvinder.

Det andet punkt i traditionalisternes argumentation var socialt og lå i forlængelse af det første, men tog hensynet til medlemmerne – altså mændene – som udgangspunkt. I foreningen var 'tonen' – så længe debatten rasede et nøglebegreb for modstanderne – »udpræget masculin«, erindrer en student fra slutningen af 1870'erne.<sup>37</sup> Frygten for hvad der ville ske med den maskuline tone, har utvivlsomt været reel; det vovede var usigeligt i kvinders nærvær, og samtidig lå grænserne for hvad der talte som vovet, helt andre steder end i dag – eksempelvis ved de omtalte bandeord. Hermed truede kvinderne selve de maskuline sociale omgangsformer, det kammeratlige samliv (»man er nu en Gang

33 Fønns i *Studenterbladet 1894-95*, 424-25 (cit. sp. 425).

34 Kobbernagel, *Studenterforeningens historie 1890-1980. Bind 1 (1890-1920)*, 60, 62.

35 Birgitte Possing, »Køn og kvindelighed – hvilke historiske kategorier?« in *Kønnet i historien* (= *Den jyske Historiker* 58-59) (Århus 1992), 42-44.

36 Georg Brandes, »Forord«, in John Stuart Mill, *Kvindernes Underkuelse* (Kbh. 1869), v.

37 Johannes Lunddahl, »De første kvindelige Studenter. Et Minde«, in *Asklepios' Tjenere. Danske Lægemoirer. Anden Samling*, red. Anker Aggebo (Kbh. 1937), 16.

ikke Kammerat med en Kvinde paa samme Maade som med en Mand«, hed det i indlægget i *Studenterbladet*). Valget stod mellem almindelig selskabelig omgang og studenterliv, blev det fremført på en generalforsamling i 1897, hvor selve begrebet om 'studenter' således igen blev brugt som markør for en forskel mellem mænd og kvinder, ikke blot mellem dannede og udannede. Resultatet af kvindernes optagelse ville blive at bourgeoisiets dagligstue blev ført op i Studenterforeningen, lød det bekymret ved samme lejlighed.<sup>38</sup>

Bourgeoisiets dagligstue: Det var derfra studenten kom, det var der til studenten skulle vende tilbage – men det var ikke der han skulle tilbringe sine studieår, ungdommens overgangsfase mellem barndommens og voksenlivets anderledes etablerede livsfaser. Studenten boede nu oftest på kollegium, pensionat eller på anden måde på et lejet værelse; denne uafhængighed gennem løsrivelse fra familien har været upassende for kvinder. Fra sit værelse kunne studenten drømme æstetiserende om kvinder, han kunne forelske sig i kvinder – men som den senere danskprofessor Vilh. Andersen bemærkede i en ganske vist ironiserende rustale, skulle studenten endnu ikke stifte hjem med kvinder.<sup>39</sup> Under disse forhold var Studenterforeningen – med en betegnelse hentet fra en modstander ved en generalforsamling i 1881 – som et andet hjem: et fristed, nemlig frit for de bånd som kvinders nærvær lagde på mænds opførelse.<sup>40</sup> Netop fordi det var bånd som kvinder lagde på mænd, var det også bånd som strammede om kvinderne selv og gjorde det vanskeligt at tage del i studenternes frihed: friheden til at drikke øl og punch, til at svire, til at ryge cigarer, til at bryde med sædvanlige sociale konventioner, til at tumle sig frit, til kådhed og frivolt sprog – kort sagt: til at være studentikose. Hele dette register var maskulint.

De foranliggende år var præget af disciplin og tvang. Den lærde skole var, alle idealer om menneskelig udvikling til trods, en eksamensskole: daglige karakterer, omrokering i klassen efter de derved dokumenterede evner, årlige eksaminer som afgjorde muligheden for at rykke en klasse op.<sup>41</sup> Den afsluttende eksamen var optagelsesprøve til universitetet og blev undertiden betegnet som en 'modenhedsprøve', eksamensbeviset (sjældnere) som et 'modenhedsbevis': Studentereksamenen

38 Kobbarnagel, *Studenterforeningens historie 1890-1980. Bind 1 (1890-1920)*, 62.

39 Vilh. Andersen, »Deposits. Ved Studenterforeningens Rusgilde d. 3. Oktober 1903«, *Tilskuerven. Maanedsskrift for Litteratur, Samfundsspørgsmaal og almenfattelige videnskabelige Skildringer* 1903, 882.

40 Kobbarnagel, *Studenterforeningens historie 1890-1980. Bind 1 (1890-1920)*, 59.

41 Vagn Skovgaard-Petersen, *Dannelse og demokrati: Fra latin-til almenskole: Lov om højere almenskoler 24. april 1903* (Kbh. 1976), 34-37.

afgjorde om eksaminanden havde opnået tilstrækkelig »aandelig Modenhed« til tilværelsen som universitetsstuderende.<sup>42</sup>

Denne modenhed var forudsætningen for den frihed som prægede universitetstilværelsen, også fagligt. Der var et stort spring fra skolens elevtilværelse til de selvstændige universitetsstudier: Lektier, karakterer og mødepligt blev afløst af den studerendes ret til at følge lige netop de forelæsninger han ønskede. Til gengæld blev det forventet at den studerende var moden nok til at dygtiggøre sig uden tilskyndelse fra karakterer og eksaminer. Der var ingen kontrolmyndigheder: Studenten skulle være sin egen herre. Det harmonerede dårligt med kvinder, der blev bortgiftet fra én mand til en anden. Nøgleordet er igen frihed; og det var denne frihed som gjorde den studerende til akademisk borger.<sup>43</sup>

Borgerbegrebet har maskuline konnotationer. Ud fra en rent politisk betragtning var medborgeren en mand – skønt kvindernes deltagelse i den politiske proces faktisk blev diskuteret. En civil betragtning på medborgerskabet understreger at borgerbegrebets køn var til forhandling.<sup>44</sup> I 1857 fik ugifte kvinder med næringsloven ret til at få næringsbrev og blev dermed anerkendt som myndige. I det hele taget rykkede grænserne sig, og kvinder blev i højere grad inkluderet som medborgere – hvad retten til universitetsstudier også er et eksempel på. Rent begrebsligt udelukkede det akademiske borgerskab altså ikke kvinder, men det var lettere at forbinde med mænd.

Noget tilsvarende gælder akademikernes forestilling om studentens særlige samfundsfunktion: Den alment dannede har almenvellet i tankerne, han dygtiggør sig for en social funktion og peger således ud over sig selv – i modsætning til eksempelvis håndværkeren, som i første række ønsker smør på brødet.<sup>45</sup> Eftersom det kvindelige var rettet indad mod hjemmet og det mandlige udad mod samfundet, var samfundsfunktionen maskulin; men den sociale praksis bag den normative kønsforståelse var i forandring.

Opsummerende kan det fastslås at det akademiske medborgerskab var sammensat af en række i udgangspunktet maskulint tonede

42 »Bekjendtgørelse angaaende en Undervisningsplan og Examensbestemmelse for de lærde Skoler i Danmark«, *Departementstidende* 1850, 696. I den ny skolelov 1871 nævnes 'modenhed' derimod ikke, men det skyldes en langt kortere lovtekst snarere end en ændret tankegang: *Lovtidende for Kongeriget Danmark for Aaret 1871*, 263-65.

43 Sammenhængen mellem frihed og medborgerskab er eksempelvis slået fast i T.H. Marshall, »Citizenship and Social Class«, in T.H. Marshall og Tom Bottomore, *Citizenship and Social Class* (London 1996), 12.

44 Jf. T.H. Marshalls klassiske skelnen mellem civilt, politisk og socialt medborgerskab i det i foregående note anførte skrift.

45 Fx Cl. Wilkens, »Den ægte Student. Foredrag holdt i Studenterforeningen den 8de September 1900«, *Dansk Tidsskrift* (1900), 730.



begreber om modenhed, frihed, medborgerskab og samfundsnytte. Derfor var det lettere at forestille sig den akademiske borger som mand end som kvinde. Det er det som Patricia M. Mazón i sin bog om *Gender and the Modern Research University* (2003) har demonstreret i en tysk kontekst – en analyse som, alle forskelle de to lande imellem til trods, har været inspirerende for mine analyser i dette afsnit.<sup>46</sup> Virkeligheden ændrede sig imidlertid og dermed også begreberne. Kvinder virkede som skolelærere, ugifte kvinder var medborgere (om end de ikke havde alle de samme rettigheder som mænd), og det forudsatte at disse kvinders frihed blev anerkendt – også selvom ingen kunne forestille sig at kvinder tog sig de samme friheder som mænd. De praktiske erfaringer – herunder selvfølgelig ikke mindst det faktum at der nu var kvindelige studenter – gav spillerum for at omfortolke studenterbegrebet. Det var det reformisterne i Studenterforeningen forsøgte, og det var det som traditionalisterne modsatte sig: Studenterforeningen skulle være en forening for unge mænd fordi 'studenten' er en mand.

Reformisterne argumenterede ud fra et retfærdighedskrav, men deres bestræbelser kan også ses i en større politisk kontekst, der altså ikke alene drejede sig om kvinders rettigheder. I Studenterforeningen blev det kommende embedsborgerskab knyttet sammen. »Mange Bekendtskaber, flere af Betydning for vort hele senere Liv, stiftedes«, fortæller en af halvfjerdsernes studenter: Kammeratskabet var omfattende, studenterne blev dus i Studenterforeningen, sang- eller skytteforeningen, og årtier senere var gamle kammerater, ellers uden kontakt, fortsat dus når de rendte på hinanden.<sup>47</sup> I studenterlivet dannedes netværk baseret på fælles oplevelser i maskuline rum. Universitetet var grundlaget for dannelsen af en maskulin middelklasseidentitet.

Reformisterne ønskede at nedbryde disse maskuline netværk. Det hang sammen med Studenterforeningens øvrige debatter i 1870'erne, som igen må forstås i sammenhæng med tidens politiske debat og akademikernes sociale position i samfundet.

Den reformistiske opposition forsøgte således i 1870'erne at åbne Studenterforeningen for andre end egentlige studenter:<sup>48</sup> Polyteknikere, men også officerer og på længere sigt arbejdere skulle have adgang til foreningen. Grunden »var klar nok«:

46 Patricia M. Mazón, *Gender and the Modern Research University: The Admission of Women to German Higher Education, 1865-1914* (Stanford, Calif. 2003), 19-49.

47 Axel Sørensen, »En Overgangsformation. Erindringer fra Studenterliv i Halvfjerdserne«, in *Studenterbogen. Skildringer af 30 Aars Studenterliv*, red. C.N. Starcke (Kbh. 1896), 110.

48 Carl Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 1. 1870-75* (Kbh. 1934), 115; Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 2. 1875-82*, 15, 32.

[D]en Studenterkorpsaand, som senere bliver Embedskorpsaand, og som vi vare visse paa i mange Tider endnu vilde være højresindet, den vilde vi bryde ved en Sammenblanden med andre Elementer, og den Indflydelse, som Studenterne endnu den Gang havde udadtil, og som virkede rent reaktionært med Centrum i Studenterforeningen, tænkte vi, vilde dale, naar Studenterne selv tildels gave Slip paa Fællesmærket.<sup>49</sup>

Selvom kvinderne ikke blev nævnt i denne sammenhæng, tilhørte også de gruppen af »andre Elementer«. Kvindespørgsmålet blev således et vigtigt tema for oppositionen fra 1877 og fremefter. Omvendt kan forsøgene på at forhindre foreningens åbning over for ikke-studenter såvel som kvinder ses som embedsborgerskabets bestræbelse på at beskytte sin position ved at lukke af.

Som et tredje punkt på oppositionens dagsorden i 1870'erne stod forsøgene på at åbne Studenterforeningen for politiske diskussioner og invitere politikere fra Venstre som talere.<sup>50</sup> Det var ikke ensbetydende med at alle reformisterne støttede Venstre, men de forsøgte at tilpasse sig en virkelighed hvor embedsborgereskabet var kommet under stigende pres siden venstregrupperinger tilbage i 1850'erne begyndte at anklage Danmark for at være en mandarinstat hvor en akademisk elite monopoliserede magten. I 1870'erne erstattede godsejerne akademikerne på den politiske scene, det universitetsfjendtlige, angiveligt bondske og materialistiske Venstre erobrede flertallet i Folketinget, og embedsmændenes realløn faldt – også på universitetet. Samtidig blev akademisk kulturelle dannelsesmonopol truet af grundtvigianismen, mens Georg Brandes gjorde oprør mod traditionen indefra.<sup>51</sup> I denne situation forsøgte nogle akademikere at beskytte gruppens – mandarinernes – interesser og indflydelse ved at afvise enhver forandring, mens andre forsøgte at tilpasse sig. Med Fritz K. Ringers betegnelser fra undersøgelsen i *Decline of the German Mandarins* (1969) af de tyske akademikers reaktioner på statusnedgang efter 1890 kan disse to grupper betegnes som hhv. de ortodokse og modernisterne.<sup>52</sup>

49 A. Cantor, »Studenteroppositionen i Halvfjerdsernes Begyndelse«, in *Studenterbogen. Skildringer af 30 Aars Studenterliv*, red. C.N. Starcke (Kbh. 1896), 100.

50 Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 1. 1870-75*, 115; Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 2. 1875-82*, 14-15, 204-15, 257-63.

51 Hakon Stangerup, *Kulturkampen I* (Kbh. 1946), 11-110; Povl Bagge, »Akademikerne i dansk politik i det 19. århundrede. Nogle synspunkter«, *Historisk Tidsskrift* 12.r.IV (1970), 423-74; Tim Knudsen, »Ministerialsystemet«, in *Dansk forvaltningshistorie. Stat, forvaltning og samfund I*, red. Tim Knudsen (Kbh. 2000), 536-38, 544-47.

52 Mandarintypen samt de ortodokse og modernistiske typer introduceres i Fritz K.

Studenterforeningens flertals reaktion var typisk ortodoks: lukke af for politiske diskussioner og dermed mulige forandringer, lukke af for andre gruppers adgang til foreningen, lukke af for kvinderne. Således skulle akademikernes position forsvares.

Modernisterne forsøgte derimod at forsvare akademikernes position ved at tilpasse sig samfundets forandringer. Da Studenterforeningen i 1882 blev sprængt og Studentersamfundet dannet, blev den nye, modernistiske studenterkorporation både åben for kvinder, politiske diskussioner og (under forudsætning af en generalforsamlingsbeslutning) ikke-studenter.<sup>53</sup> Arbejderundervisning, retshjælp for ubemidlede samt adgangskort til ikke-studenter til søndagsforedrag bidrog til at gøre Studentersamfundet mere åbent for omverdenen og – med formandens ord – »modarbejde Kastevæsenet«. Der meldte sig straks tre kvinder ind, og det blev anset for en vigtig sejr i forhold til offentligheden.<sup>54</sup> Akademikerne i Samfundet fik markeret at forskellen til Studenterforeningen var reel, at de ikke var immune for forandringerne omkring dem – og at de ikke udgjorde en lukket mandeklub.

Den modernistiske student var ikke længere herre i åndernes rige – som det hed i Chr. Winthers guldaldersang med et billede der signalerede kønnet beherskelse (underdanighed var den tilsvarende kvindelige kardinaldyd) – men en del af det arbejdende folk i Jeppe Aakjærs sang til Studentersamfundet (1899).<sup>55</sup> Studenterlivet skulle integreres i det virkelige liv, det skulle ikke udgøre sin egen, studentikose verden, og det var derfor en af Studentersamfundets ledende skikkelser i 1896 kunne udtale at kvindernes optagelse havde virket gavnlig på tonen i Samfundet.<sup>56</sup>

Modernisterne vandt i en institutionel forstand denne kamp i årene fra 1877 til 1898, da kvinderne fik adgang til Studenterforeningen. Selve forestillingen om det ønskelige i en adskillelse af kønnene i

Ringer, *The Decline of the German Mandarins. The German Academic Community, 1890-1933* (Cambridge, Mass. 1969). – Ringer knytter ikke selv typerne sammen med synet på køn selvom det forekommer endnu mere oplagt i den tyske kontekst, jf. James C. Albisetti, »The Decline of the German Mandarins After Twenty-Five Years«, *History of Education Quarterly* 34, no. 4 (1994), 461-62.

53 Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 3. 1882-1895*, 6. – Det sidste bekræftes dog ikke af lovene trykt i *Årbog 1881-82*, 140.

54 Schjøtt, *Secessio plebis*, 222-23. BBB III, 363-64 (Pingel til G. Brandes, 30.11.1882, 24.12.1882).

55 Paul Læssøe Müller, red., *Studentersamfundet gennem fem og tyve Aar. Jubilæumsskrift* (Kbh. 1907), 45, 236; Possing, *Køn og kvindelighed – hvilke historiske kategorier?*, 41. – Winthers åndsaristokratiisme var næppe tilsigtet, jf. Vilh Andersen, *Studentersangen. Billeder i Ramme* (Kbh. 1922), 24.

56 Schjøtt, *Secessio plebis*, 221.

universitetsverdenen var imidlertid langt mere sejlivet. Tidligere docent i religionshistorie Edv. Lehmann skrev i 1920 en bemærkelsesværdig bog på svensk om *Kvinnor* som gentager argumenterne fra 1800-tallets slutning: Piger bør ikke »deltage i de manliga sammankomstarna, då de ungdomliga maskulina egenskaparna ge sig ohejdat utlopp och lätt kunna antaga en för kvinnoöron anstötlig karaktär«, og samtidig går de unge mænds møde med kvindelig logik ud over »den manliga debatten med dess första försök att skapa fasta former för det samfällida maskulina tänkandet«. <sup>57</sup>

Kvindes senere vanskeligheder ved at blive optaget i de videnskabelige selskaber skyldtes de samme, sejlivede argumenter som var blevet fremført i Studenterforeningen og af Lehmann. Også modstanderne mod kvinders optagelse i Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab i 1940'erne argumenterede ud fra frygten for en feminisering af en mandekultur (selvom det tilsyneladende ikke længere var muligt at argumentere ud fra hensynet til kvinderne selv): Det var rart »blot et sted at have et Jomsborg!« udtalte en modstander, og på et møde skal han – ifølge historikeren Aage Friis – have udtrykt sin bekymring for at kvinderne ville ændre »de mandlige Medlemmers 'Væreform'«. Selskabet skulle være et »maskulint Aandehul!« som en anden modstander – med medlemskab af Det Filosofiske Fakultet – udtrykte det. <sup>58</sup> I 1949 beklagede et medlem af Videnskabernes Selskab – hvis love modsat Oldskriftselskabets ikke udelukkede kvinder – sig over »anti-feminismen« i selskabet, som gjorde det umuligt at indvælge Astrid Friis (den første danske kvinde blev indvalgt i 1968). <sup>59</sup> Som i studenterverdenen var der imidlertid også i de videnskabelige selskaber stærke fortalere for kvinderne. Et flertal af historikerne arbejdede eksempelvis fra 1920'erne for Ellen Jørgensens optagelse i Videnskabernes Selskab (hun var allerede medlem af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie). <sup>60</sup> Aage Friis gik i det ovenfor citerede indlæg om Oldskriftselskabet i brechen for kvindernes medlemskab – ligesom det ikke må glemmes at selskabets modstand mod kvinderne førte til latterliggørelse i dagspressen. Hele spørgsmålet om kvinders adgang til de videnskabelige selskaber kunne fortjene en grundigere undersøgelse.

<sup>57</sup> Edv. Lehmann, *Kvinnor* (Helsingfors 1920), 107.

<sup>58</sup> »Rart at have et Jomsborg«, *Berlingske Aften*, 8.4.1942. Aage Friis, »Kvinder i videnskabelige selskaber«, *Politiken*, 10.4.1942. Se også Stine Wiell, »Det kongelige nordiske Oldskriftselskab. Rids af selskabets historie«, *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* (2000), 114-18.

<sup>59</sup> Birgitta Odén, »Astrid Friis – Danmarks første kvindelige professor«, in *Clios døtre gennem hundrede år. I anledning af historikeren Anna Hudes disputats 1893*, red. Marianne Alenius et al. (Kbh. 1994), 201.

<sup>60</sup> Fabricius til Aage Friis, 5.2.1943, RA, Friis' arkiv.

Forudsætningen for at man i Oldskriftselskabet så eksplicit kunne give udtryk for modstanden mod kvinder, var imidlertid at der – ligesom i Studenterforeningen – ikke var tale om en rent videnskabelig sammenslutning, men at det sociale samvær spillede en rolle (udflugter o.l.). Selv i sådanne sammenhænge blev modstanden mod kønnes sociale omgang efterhånden mindre legitim. Alligevel vil man kunne finde forestillinger om et akademisk socialt køn, blot i tekster der på overfladen har en anden dagsorden. Et eksempel er et foredrag om »Den ægte Student«, holdt i Studenterforeningen omkring århundredskiftet – to år efter at kvinderne havde fået adgang – af en filosofiprofessor fra den modernistiske fløj. Her omtales studenten konsekvent med maskuline pronomener – »han hylder Kvinden«, hedder det blandt meget andet – og anvisningerne til ham er i høj grad møntet på at udvikle maskuline dyder og omgangsformer: »Han skal træde frem med et rankt, sundt og stærkt Legeme. Han skal elske Gymnastik, Sport og Leg, deltage i Skyttekorps« og så fremdeles.<sup>61</sup>

Universitetet og Studenterforeningen var blevet åbnet for kvinder, men den ægte student var fortsat en mand.

#### *Det videnskabelige køn*

Mange akademikere havde følt at kvindernes indtog i universitetsverdenen truede studenterlivet. Kvinderne blev imidlertid også opfattet som en trussel mod en anden grundpille i universitetets virke: videnskaben. En påvisning af videnskabens køn er interessant i sig selv og formålet med dette afsnit, men ligger også i forlængelse af den foregående diskussion af studenterbegrebets køn: Med det neohumanistiske dannelsesideal som var fremherskende ved universitetet, blev indføring i videnskabelig erkendelse snarere end akkumulation af viden afgørende for studenten. Men hvis videnskabelig erkendelse i sig selv var maskulin, betød det også at studenterkategorien var vanskelig at forene med kvinder – og i øvrigt med de sociale grupper der trængte ind på universitet med øje på deres senere udkomme snarere end deres personlige dannelse (brødstuderter).

61 Wilkens, *Den ægte Student*, citater s. 731, 740-41. – Disse maskuline studenteridealer er også tydelige i den danske debat under 1. verdenskrig om kollegier efter angelsaksisk college-model med et sportsligt og åndeligt fællesskab, jf. Hans Kryger Larsen, »Københavns Universitet 1902-1936«, in *Københavns Universitet 1479-1979 II*, red. Leif Grane og Kai Hørby (Kbh. 1993), 540.

Til universitetets offentlige forelæsninger havde der været kvindelige tilhørere i hvert fald fra 1847.<sup>62</sup> Således fulgte flere kvinder eksempelvis historikeren Troels-Lunds forelæsninger som privatdocent i foråret 1876. Troels-Lund formåede at begejstre og underholde sit publikum, og hans forelæsninger blev derfor et tilløbsstykke. For historieprofessor Fr. Schiern forholdt det sig imidlertid omvendt: Troels-Lund underholdt under påvirkning af sine tilhørere: damerne i auditoriet. Underholdning blev opfattet som feminin, mens videnskaben er maskulin og alvorlig. Derfor blev kvindernes indtog en trussel mod selve videnskaben. Troels-Lunds videnskabelige produktion led ifølge historikerne af de samme skavanker som forelæsningerne, og både Schiern og andre rubricerede den derfor som kvindelitteratur. Det var disse feminine træk ved Troels-Lunds forfatter- og forelæsningsvirksomhed som lå til grund for Det Filosofiske Fakultets bestemte afvisning af hans ansøgning om at blive docent samme år.<sup>63</sup> Skønt sådanne argumenter ikke blev bragt i spil i Georg Brandes' samtidige ansættelsessag, er det klart at han inden for den stadig mere professionaliserede litteraturvidenskab tilsvarende blev udgrænset fordi han ikke levede op til videnskabens fordring om alvor, men i stedet gennem sin underholdende stil leflede for borgerskabets damer.<sup>64</sup>

Schiern havde – naturligvis – været modstander af kvinders ret til at studere, men reformisterne delte i virkeligheden hans kønnede syn på videnskab selvom de ikke drog de samme konsekvenser. Den klassiske filolog Drachmann, der under Den Akademiske Lærerforsamlings forhandlinger i 1904 havde været blandt fortalere for kvinders ret til at blive universitetslærere og i det hele taget tilhørte den modernistiske fløj, portrætterede i 1907 i en nekrolog over Ussing denne sin gamle lærer. Ussing beskrives som receptiv og ikke produktiv, i besiddelse af intuitiv sans, men uden sans for sammenhænge, begavet med en praktisk sproglig sans modsat grammatisk, æstetiker frem for systematiker og i det store og hele uselvstændig. Han placeres konsekvent uden for den systematiske videnskabs grænser. Pointen er nu at Drachmanns videnskabelige demarkation er kønnet: »I det Hele tør man vistnok sige«, konkluderer Drachmann, »at hans Begavelse mere minder om det kvindelige end om det mandlige Naturel; dette er maaskee det frugtbareste Synspunkt for en Totalcharakteristik af hans intellektuelle

62 Johannes Steenstrup, *Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor. 1701-1917* (Kbh.: 1917), 79.

63 Pelle Oliver Larsen, »Skønlitteraturen som opposition. Den historievitenskabelige udgrænsning af Troels-Lund i 1870'erne«, *Kulturstudier* 2, no. 1 (2011), 46-47.

64 Jørgen Knudsen, *Georg Brandes: Symbolet og manden. 1883-1895* (Kbh. 1994), 431.



Væsen«. <sup>65</sup> Sand videnskab er maskulin – det er den grundopfattelse som også Drachmann trækker på.

Denne italesættelse af videnskaben som maskulin blev modsvaret af en italesættelse af kvinder som uvidenskabelige. Jeg vil argumentere for dette synspunkt gennem en analyse af hvorledes Det Filosofiske Fakultets lærere 1875-1925 i deres arbejder skrev om kvinder, enten i direkte relation til kvinders videnskabelige formåen eller med tydelige implikationer for kvinders evner og muligheder på det videnskabelige felt. Der er ikke tale om nogen fuldstændig gennemlæsning af lærernes produktion; pointen er derimod at teksterne næsten entydigt plæderer for eller har som konsekvens at kvindekønnet vanskeligt lader sig forene med videnskab. Afslutningsvis vil jeg også inddrage hvorledes humanistiske videnskabskvinder selv har forholdt sig til spørgsmålet om videnskabens køn.

Kvindelige Akademikers jubilæumsskrift fra 1925 indeholder ofte citerede udtalelser fra forskellige fakulteters lærere om disses erfaringer med kvindelige studerende. Fra Det Filosofiske Fakultet udtalte Vilh. Andersen sig. <sup>66</sup> Hans indlæg lader kønnet markere en forskel: De kvindelige studenter repræsenterer »den anden Forstaaelses Kritik«, skriver han, men tilføjer rosede at denne »kan virke meget inciterende«. Det som de kvindelige studerende formår og forstår, er indføling og detaljen, og det er vel dette som Andersen finder ansporende – enkeltheden der »bliver levende ved intim Analyse og personlig Medfølelse.« Hermed bliver kvindernes rolle på det nærmeste lig musens. I hvert fald er det ikke selvstændig forskning hvortil kvinder egner sig: »De forstår ikke Oversynet, Sammenhængen« og mangler den skabende evne. I stedet for »aandelig Produktion« bør kvinder søge stillinger der passer til kønnets evner: modersans (lærerinder), ordenssans (administrative stillinger).

Lehmanns tidligere omtalte bog om *Kvinnor* fra 1920 og en seks år ældre bog om *Fremtidens Kvindesag* slår de samme toner an, om end i et højere register. Kvindens egenart defineres som *subjektivisme* der helt kan ophæve objektivitet, saglighed og argumentation. <sup>67</sup> Kvinder er til gengæld opmærksomme på detaljer (det er gavnligt ved børnepasning) og instinktive, men det er på bekostning af evnen til at se på helheder og tænke abstrakt. Hvad angår logisk sans og produktiv formåen på det

65 A.B. Drachmann, *Udvalgte Afhandlinger* (Kbh. 1911), 249-50.

66 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 66-69.

67 Edv. Lehmann, *Fremtidens Kvindesag* (Kbh. 1914), 28; Lehmann, *Kvinnor*, 70-71. – Her som flere andre steder er der tale om direkte oversættelser fra dansk til svensk. Begge bøger har dog også selvstændigt indhold.

intellektuelle felt, er kvinder mænd underlegne.<sup>68</sup> Lehmann mener at kun få, men særdeles vigtige erhverv er i direkte konflikt med kvinders mangler; man må formode at universitetets professorater hører hjemme i denne gruppe, også selvom Lehmann i *Fremtidens Kvindesag* faktisk åbner for at kvinder kan spille en rolle på det videnskabelige felt med deres imitationstalent (reproduktion), ordenssans og nøjagtighed. For en sikkerheds skyld slås det fast at kvinder hidtil ikke har bidraget nævneværdigt til videnskaben.<sup>69</sup> Derimod advarer Lehmann i *Kvinnor* mod at disse trodser naturen og går den videnskabelige vej; for var det mon ikke det stressende arbejde med en doktordisputats der lå bag en dansk kvindes fødsel af et døvstumt barn?<sup>70</sup> Dette er særlig alvorligt for Lehmann, for hvem det afgørende er »Anthropologiens Fordring i Kvindesagen«: Intet må ske som »kan skade Kvindens Forplantningsdygtighed eller forringe hendes Afkom og derigennem skade eller forringe Samfundet selv.« Derfor skal piger i puberteten også skånes for unødigt hjerneaktivitet – skriver Lehmann, der tidligere havde undervist ved N. Zahles Skole.<sup>71</sup> Skønt han egentlig helst så at piger på dette tidspunkt afbrød deres skolegang, anbefalede han i stedet en lettere studenterek-samen og maksimalt tre års universitetsstudier.<sup>72</sup>

Steenstrup skrev efter udgivelsen af *Kvinnor* til Lehmann at han fuldstændig delte dennes synspunkter.<sup>73</sup> Ganske vist havde de kvindelige studerende været en gevinst for universitetet, og Steenstrup havde altid været for deres ret til at studere;<sup>74</sup> men kvinder egner sig ikke som forskere. De kan nok »modtage, behandle, afrunde, men den Kraft, som skaber, har de næsten Intet af eller den forlader dem hurtigt.« Steenstrup indrømmede at der er undtagelser (»om de end er sjældne«), og derfor var han imod helt at spærre kvinders mulighed for at studere.

68 Ibid., 81-83.

69 Lehmann, *Fremtidens Kvindesag*, 30, 45, 60.

70 Lehmann, *Kvinnor*, 85. – En datter af Lis Jacobsen var født døv (1905), men flere år før dennes arbejde på doktordisputatsen; Lehmanns karakteristik rammer vistnok endnu dårligere andre af de i 1920 tolv kvindelige doktorer (hvoraf mange ugifte og barnløse).

71 Lehmann, *Fremtidens Kvindesag*, 62-65. – Dette var et gammelt argument, fx også fremdraget da de offentlige lærde skoler i 1881 blev bedt om at overveje optagelsen af kvindelige elever. Skovgaard-Petersen, *Dannelse og demokrati*, 90.

72 Lehmann, *Kvinnor*, 112-14.

73 Steenstrup til Lehmann, 18.6.1922, KB, NKS 5016, 4° (koncept; s.v. breve fra Lehmann). – I litteraturen omtales Steenstrup som »en varm og forstaaende Ven« af kvindeemancipationen: Julius Clausen, *Mennesker paa min Vej. Minder fra de unge Dage* (Kbh. 1941), 123.

74 Jf. *Dagbladet*, 4.6.1879. Også »Den første kvindelige Doktor«, *Politiken*, 25.3.1893. – Også i Studenterforeningen var Steenstrup i 1890'erne for kvindernes optagelse: Steenstrup til Bricka, 15.3.1895, KB, NKS 2996, 4°; P. Munch til J.P. Jacobsen, 17.5.1898, NKS 4609, I.1, 4°.

Paludan stod som altid et lille skridt til højre for Steenstrup. Det der »er grundet i Kvindens Natur«, skriver han, »er Tilbøjeligheden til at lade sig lede af Instinct og Følelse fremfor Forstanden og det rolige Overlæg.« Kvinder »trækker det enkelte og det personlige« frem, men »glemmer Helheden«, hedder det – i en argumentation der ganske vist er rettet mod kvinders rolle i samfundet generelt (stemmeret). Kvinders ret til at studere så han som et uheldigt skridt på vejen mod kvindeemancipation, og han var langtfra imponeret over hvad kvindelige studenter havde udrettet.<sup>75</sup> Skulle kvinder uddannes, måtte der tages hensyn til deres natur på en sådan måde at de ikke blev »fremmede for deres nærmeste Opgaver i Hjemmet og Ægteskabet«.<sup>76</sup>

Akademikere som Vilh. Andersen, Steenstrup og Paludan var alle konservative. Deres opfattelse af videnskabens køn var – sådan som allerede Drachmanns karakteristik af Ussing har antydnet – dog ikke forbeholdt fakultetets konservative og ortodokse fløj. Engelskprofessoren Otto Jespersen var sagtens fakultetets mest modernistiske akademiker når det kom til spørgsmål om dannelse, uddannelse og pædagogik, og han var med til at formulere Det Filosofiske Fakultets indstilling om kvinders ret til at blive universitetslærere;<sup>77</sup> politisk hørte han til på venstrefløjen. Han har i foredraget »Mands sprog og kvindes tale« fra 1906 eller 1907 behandlet forskellen i de to køns sprogbrug; synspunktet fastholdt han livet igennem.<sup>78</sup> I kvinders sprog finder Jespersen det impulsive og følelsesbetonede, i mænds det kolde og ædruelige; i kvinders brug af sideordnede ledsætninger skelnes ikke mellem vigtigt og uvigtigt, i mænds mere avancerede sætningsopbygninger findes en niveaudeling. Kvinders autoritetstro viser sig i en naiv, hyperkorrekt udtale, mænd stiller spørgsmålstejn ved traditionen. Kvinder afslutter deres sætninger med tankestreger fordi de ikke formår at afslutte deres tanker, mænd benytter en varieret tegnsætning der tjener til logisk inddeling af sætningerne. Kun på ét punkt synes kvinder at være mænd sprogligt overlegne: De læser hurtigere og kan bedre gengive en tekst

75 J. Paludan, »Kvindesag og Kvinde-Valgret«, *Vor Fremtid. Tidsskrift for Konservativt Nutidsarbejde* 4 (1910-11), 94, 97, 99-100.

76 J. Paludan, »Lovforslaget om højere Almenskoler«, *Nationaltidende*, 5.1.1903 morgen.

77 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssag 1904 nr. 29.

78 Otto Jespersen, »Mands sprog og kvindes tale«, *Gads danske Magazin* (1906-7), 581-592. Afsnit med samme tankegang findes i Jespersens senere bøger: *Sprogets udvikling og opståen* (Kbh. 1926), 161-81; *Sproget. Barnet, kvinden, slægten* (Kbh. 1941), 161-74. – Liggende betragtninger findes i Jespersens argumentation for at hans idealsprog, engelsk, har en særlig maskulin karakter – i modsætning til primitive, feminine sprog på Hawaii: *Growth and Structure of the English Language* (Leipzig 1905), 1-17.

– men kun fordi det læste finder plads i kvindehjernens tomme rum og ikke som hos manden kritisk vejes op mod tidligere erfaringer. På det her refererede grundlag er det klart at mænd må være mere egnede som videnskabelige forskere end kvinder: ædruelighed, evnen til at fremhæve det væsentlige, logisk tænkning og kritisk sans er videnskabsmandens kønsbestemte fortrin. Denne forskel lader Jespersen et sted være biologisk bestemt (uafhængig af opdragelsen), et andet sted socialt (forskellene vil udlignes når kønnenes arbejdsdeling forandres).

De her analyserede tekster demonstrerer hvorledes særartsfilosofien fungerede på det humanvidenskabelige felt. Kvinder blev knyttet til følelser, detaljer, subjektivisme, intuition, instinkt, receptivitet, selvstændighed samt manglende logik, kritisk sans og præcision (kun Lehmann fremhævede præcision som et kvindeligt karaktertræk, men da i negativ betydning). Mænds evner var derimod de for videnskaben afgørende: evnen til sammenhængende tænkning, abstraktion, objektivitet, logik, produktivitet, selvstændighed, kritisk sans og præcision. De mandlige evner hang sammen med det man kan kalde forskningsuniversitetets kernenorner: selvstændighed, kritik, produktion af ny viden.

Hvis vi accepterer den gængse opfattelse at det moderne forskningsuniversitet opstod omkring 1800 da produktion af ny viden erstattede reproduktion,<sup>79</sup> bliver det klart at modstillingen mellem det gamle og det moderne også er modstillingen mellem det feminine og det maskuline. De receptive og dermed reproducerende kvinder repræsenterer så at sige universitetet før Humboldt.

Særartsfilosofien gjorde i almindelighed hjemmet til kvindernes domæne, mens mændenes evner var rettet udad mod samfundet. Således blev også på det videnskabelige felt kvindens rolle i hjemmet (Paludan) eller den biologiske reproduktion (Lehmann) betonet i argumentationen. Hele modstillingen mellem videnskabelig produktion og reproduktion forbinder som en biologisk metafor kvinders rolle i hjemmet med deres muligheder på det videnskabelige arbejdsmarked: Kvinder reproducerer slægten, kvinder reproducerer hvad mænd har udrettet inden for videnskab.

Særartsfilosofien dominerede, men var ikke enerådende. Kort før årsskiftet 1869/70 gav Georg Brandes med den tidligere omtalte oversættelse af og indledning til *Kvindernes Underkuelse* lighedsfilosofien mæle: Mænd som kvinder er først og fremmest mennesker. John Stuart Mills og dermed Brandes' liberalistiske argument lød at så længe

<sup>79</sup> Konrad H. Jarausch, »Graduation and Careers«, in *A History of the University in Europe* III, ed. Walter Rüegg (Cambridge, UK 2004), 368.

kvinder ikke havde oplevet frihed, så længe kvinder stod uden samme rettigheder som mænd – så længe kunne man ikke vide om kvinder havde de samme åndelige evner som mænd.

*Kvindernes Underkuelse* fik en pæn modtagelse i Danmark, men vandt langtfra tilslutning.<sup>80</sup> Én ting var at Brandes' protektor i fakultetet, filosofen Brøchner straks gik i rette med ham (Mills præmis: at der ikke var en naturforskel og deraf afledt åndelig forskel mellem mænd og kvinder, kunne Brøchner ikke anerkende);<sup>81</sup> mere bemærkelsesværdigt ser det ud til at i det hele taget kun en minoritet i den danske akademiske verden har fulgt Mill og Brandes.

Mills synspunkter har jeg blandt Det Filosofiske Fakultets professorer kun genfundet hos de tre modernistiske filosofiprofessorer Harald Høffding, K. Kroman og C.N. Starcke. Deres vigtigste skrifter som inddrager kvinder, stammer fra anden halvdel af 1880'erne og et tiår frem, dvs. i de to førstnævntes tidlige professorår; den lidt yngre Starcke kom først til i høj alder som Høffdings næstefterfølger i 1916.

Den klareste eksponent for lighedsfilosofien er Kroman med bogen *Om Maal og Midler for den høiere Skoleundervisning* (1886). Kroman fremstår tydeligt som modernist: fortaler for naturvidenskab og modersmål som de centrale dannelsesfag – også for piger.

Kromans bog handler om drengeskolen, men afslutningsvis lader han sine anbefalinger gælde også for pigeskolen: Piger og drenge har krav på og gavn af samme uddannelse, og skolerne bør indrettes ens. Dette synspunkt forsvares ved at imødegå særartsfilosofiens præmisser og konsekvenser. Ifølge særartsfilosofiens fortalere var naturvidenskabelige (og i øvrigt de klassisk filologiske) fag drengefag, mens piger egnede sig bedre til historie (i hvert fald så længe den blev fremstillet konkret!) og moderne sprog. Dette tilskriver Kroman den sociale konstruktion af kvinden som en blomst – en eufemisme der tillader ellers fornuftige mennesker at forsvare kvindens slavestilling. Blomsten skal forsøde mandens alvorsfulde liv, blomsten virker ved sin duft og skønhed, blomsten er uskyldig. Men, indvender Kroman, kvinden er ikke en blomst: Kvinden er et menneske. Derfor er der heller intet umoralsk i at kvinder uddanner sig og søger livsstilling gennem de således tilegnede kundskaber – tværtimod vil det være til samfundets bedste.<sup>82</sup> På Kromans præmisser kunne en sådan livsstilling være et professorat.

80 Henning Fenger, *Den unge Brandes: Miljø, venner, rejser, kriser* (Kbh. 1957), 139-41.

81 BBB I, 76-77 (Brøchner til G. Brandes [december 1869]).

82 K. Kroman, *Om Maal og Midler for den høiere Skoleundervisning og om Muligheden af dens organiske Sammenknytning med den lavere. En pædagogisk Undersøgelse* (Kbh. 1886), 294-302, 312.

Kroman anerkender ganske vist at der *er* forskel på drenge og piger, men de bliver overvurderet og er på det åndelige område af forsvindende betydning – og slet ikke eksisterende på de abstrakte fags områder (som ellers blev regnet for de mest maskuline). Piger kan lære den højere matematik lige så vel som drenge kan lære at hækle! Kroman konkluderer at såfremt der virkelig skulle vise sig at være forskel på de to køns begavelse, kan vi ikke vide om det er til pigernes eller drengenes fordel før vi har forsøgt gennem opdragelse og undervisning at give lige muligheder.<sup>83</sup>

Hverken Høffding eller Starcke er helt så lette at placere som Kroman. Starckes hovedværk – en antropologisk semiklassiker, gentagne gange udgivet på engelsk helt op til vor tid – er *Die primitive Familie in ihrer Entstehung und Entwicklung dargestellt* (1888). Nogle år senere udgav han *Samvittighedslivet* (1894-97). I kvindespørgsmålet ligger de to bøger imidlertid et stykke fra hinanden: Starckes holdning til kvindefrigørelsesbevægelsen ændrede sig fra det negative til det positive, og det kan sammenholdes med hans ændrede holdning til kvinder i Studenterforeningen. Han tilhørte fortalernes for kvindernes adgang i 1890'erne, men som ung student havde han tilbage i 1877 stemt imod begrundet i særartsfilosofiens »han var ikke hun og hun ikke han«.<sup>84</sup> Således nærmede han sig også Høffding, der i sin *Etik* fra 1887 havde tilsluttet sig Mill og fastholdt sine synspunkter livet igennem (jf. Etikens reviderede 5. udg. fra 1926).

Høffdings *Etik* og Starckes *Samvittighedslivet* deler grundlæggende syn på køn. Filosoferne fremstår begge som evolutionister, og kønsrollerne analyseres derfor som resultat af en historisk udvikling. De tildeler begge naturen stor magt, men naturen ses som en foranderlig størrelse. Det gælder også kvindens natur. Høffding tager her eksplicit udgangspunkt i Mill, Starcke implicit: Høffding anerkender at naturforskelle sikkert vil komme for en dag når kvinder har fået lov til at dygtiggøre sig uden for hjemmet, men holder i øvrigt på at det er kvinders opdragelse som har udviklet deres følelsesliv på bekostning af intelligens og vilje; Starcke afviser tilsvarende at »kvinden som sådan er mindre intelligent ... end manden.« Derimod forholder Starcke sig agnostisk til spørgsmålet om hvorvidt kvinder kan »nå så højt i udvikling og intelligens som de mest fremragende mænd«, og notehenvielsen til den Mill-inspirerede Loubets bog om *La femme devant la*

83 Ibid., 294-95, 303-11.

84 Kobbarnagel, *Studenterforeningens historie 1890-1980. Bind 1 (1890-1920)*, 60.



*science contemporaine* viser at tanken her ikke mindst er rettet mod kvinders muligheder på det videnskabelige felt.<sup>85</sup>

Så vidt fremstår begge filosoffer som tilhængere af lighedsfilosofien og i konsekvens heraf også af kvinders adgang til arbejdsmarkedet. Den afgørende pointe er imidlertid at ingen af dem alligevel levner megen plads til kvindelige universitetsprofessorer.

Starcke argumenterede i 1880'erne imod at gøre kvinder myndige idet evolutionen havde medført at de ikke havde tilstrækkelige intellektuelle evner til at hævde sig i den eksistenskamp som mændene tog del i.<sup>86</sup> Kvinder skulle derfor nok uddannes bedre, men alene med henblik på deres indsats i hjemmet: Mænd lægger vægt på »Klarhed og Præcision«, og ægteskabet var derfor truet hvis ikke kvinder tøjlede deres anlæg for at handle instinktivt.<sup>87</sup> I 1890'erne skiftede Starcke holdning til kvindefrigørelsen, som han nu mente, ville være gavnlig for ægteskabet – det stadige udgangspunkt i hans moralfilosofiske skrifter. Han analyserer opdelingen mellem mænds forsørgelse og kvinders omsorg og pleje som en historisk konstruktion, men tilføjer alligevel straks at naturen altid vil gøre kvinden bedst til plejearbejdet. Hvis en opdeling bliver nødvendig, vil det derfor altid være kvinden som må tage sig af plejearbejdet og manden af forsørgelsesarbejdet. Den afgørende forandring i Starckes syn ligger således alene på det juridiske plan, hvor Starcke nu anbefaler ligestilling, også så kvinder kan blive selverhvervende – til gengæld vil »livets egen regulerende magt« sikre at kvinder fravælger erhvervsvirksomhed såfremt den er uforenelig med forholdet til mand og børn.<sup>88</sup>

Synspunkterne genfindes hos Høffding. »Den Plads, Kvinden udfylder i Familien«, fremhævede han i Etikken, »kan ikke erstattes ved noget som helst Fremskridt i anden Retning.« Kvindens stilling »som Moder, Hustru eller Søster« er familielivets fundament, og derpå beror slægtens udvikling. For Høffding var det idealet at kvinden – også i arbejderklassen – skulle kunne »ofre sig for sit Hjem og sine Børn«, og under ingen omstændigheder måtte familielivet rammes af kvinders arbejde uden for hjemmet. Også for Høffding var kvinders uddannelse

85 Harald Høffding, *Etik. En Fremstilling af de etiske Principer og deres Anvendelse paa de vigtigste Livsforhold* (Kbh. 1887), 192-93, 196-98; C.N. Starcke, *Samvittighedslivet. En Fremstilling af Principperne for menneskeligt Samfundsliv* (Kbh. 1894-1897), 591-96.

86 C.N. Starcke, *Die primitive Familie in ihrer Entstehung und Entwicklung dargestellt* (Leipzig 1888), 293.

87 C.N. Starcke, »Kvindens Stilling i Ægteskabet«, *Kvinden og Samfundet* (1889), 168-75.

88 Starcke, *Samvittighedslivet*, 613-14, 633.

først og fremmest vigtig for at styrke familien.<sup>89</sup> Det lå uden for hans som for alle andre akademikers horisont at forestille sig at også mænd skulle kunne ofre sig for familien.

Således er der en tydelig dobbelthed i Høffdings som i Starckes tænkning: De ligestillede principielt set kvinders evner med mænds, men de lod kvinders naturbestemte moderrolle være udslagsgivende for en forskelsopfattelse af de to køn der alligevel gjorde hjemmet til kvinders naturlige domæne. Begge accepterede de at kvinder skulle kunne arbejde også uden for hjemmet, men på det videnskabelige felt var det en om ikke tom, så dog begrænset indrømmelse. Af forskere blev det gerne fordret at de skulle »hellige sig« til og »ofre sig« for videnskaben,<sup>90</sup> dvs. lægge deres kræfter fuldt og helt dér, og så nyttede det ikke samtidig at ville ofre sig for hjem og børn. På lighedsfilosofiens præmisser lånes særartsfilosofiens naturopfattelse og dermed accepteres også dennes konsekvenser: at mænds evner er rettet udad mod samfundet, kvinders indad mod familien. Kun til de få kvinder der ikke kan blive gift, indrømmes der i realiteten muligheder på det videnskabelige arbejdsmarked.

Billedet ændres ikke grundlæggende når videnskabskvindernes egen opfattelse inddrages i analysen. Lis Jacobsen er et godt eksempel, og hun er uden sammenligning den kvindelige akademiker der beskæftigede sig mest med spørgsmålet om kvinder og videnskab. I et ofte refereret foredrag i Dansk Kvindesamfund fra 1912 plæderede hun for at »Kvindens Gerning skulde være at føde og udvikle den ny Slægt«; til gengæld skulle hun uddannes alsidigt til denne moderrolle. Kvinderne skulle være hele mennesker, mens mændene måtte påtage sig specialistrollen: »Thi for *Samfundet* er det Fremtiden, at Kvinden udfører Kvindens Hverv. Der er Mænd nok til at udføre Mandens.« I den aktuelle situation mente Jacobsen derimod at kvinderne måtte foretage et valg mellem videnskaben og familien (i modsætning til hvad hun selv havde gjort).<sup>91</sup> På dette sidste punkt modificerede hun efterhånden sin opfattelse og indså at hvis videnskabskvinden vil livet, må hun tage livskampen, dvs. forsøge at forene familie og videnskabelig karriere.<sup>92</sup> Det måtte imidlertid kun være i undtagelsestilfælde; det bedste for børnene og samfundet ville altid være at hun brugte kræfterne i familien.<sup>93</sup>

89 Høffding, *Etik*, 194-95.

90 Madvigs tale i Edvard Holm, *Beretning om Københavns Universitets Firehundredaarsfest Juni 1879* (Kbh. 1879), 40. *Årbog 1915-20 IV*, 190, 196.

91 Lis Jacobsen, »Kvinden og Samfundet«, *Tilskueren. Maanedsskrift for Litteratur, Samfundsspørgsmaal og almenfattelige videnskabelige Skildringer* (1912), 560-61.

92 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 26.

93 Lis Jacobsen, *Fremad – Til Hjem og Børn. Et Foredrag holdt i Studenterforeningen 5. Marts 1932* (Kbh. 1932), 12-13.

Disse synspunkter ligger ikke langt fra Starckes og Høffdings, men når det kom til spørgsmålet om kvinders videnskabelige anlæg, abonnerede Lis Jacobsen langt mere entydigt på særartsfilosofien. Hun var på det rene med at kravet til videnskabsdyrkeren var at han eller hun ofrede sig for videnskaben. Det skabte ikke kun problemer fordi videnskabskvinden ikke samtidig kan hengive sig til familie og videnskab, men ifølge Lis Jacobsen også fordi kvinder med deres rige følelsesliv savner erkendelsesdriften, »Mandens Brutalitet«, der gør ham i stand til at glemme familien og samle sig om arbejdet med videnskabelige problemer.<sup>94</sup> Denne »overordentlige psykiske Kraft« var ifølge et foredrag fra 1925 »vistnok en mandlig Egenskab, ligesom en Kvindes Hjerne næppe har tilstrækkelig Styrke til at gennemtænke store videnskabelige Problemer med en saadan hensynsløs Intensitet, at Gennemtænkningen virker nyskabende.« Kvinders instinkt og receptivitet er ingen nytte til i videnskaben. Således kunne Lis Jacobsen konkludere at årsagen til at kvinder ikke på det videnskabelige felt havde drevet det lige så vidt som mænd, lå i deres natur.<sup>95</sup> Selvom hun senere klargjorde sit evolutionistiske udgangspunkt – naturen er foranderlig – ændrer det ikke ved at hun knyttede ganske de samme egenskaber som sine mandlige medforskere til henholdsvis mænd og kvinder.<sup>96</sup> Dermed var Lis Jacobsen også med til at reproducere den diskurs som gjorde kvinder uforenelige med videnskab.

Lis Jacobsens synspunkter blev imødegået af Hans Brix, litteraturprofessor ved universitetet. Han indvendte at kvinder kan være lige så hensynsløse som mænd – blot på andre områder: ikke videnskabens, men fx erotikkens.<sup>97</sup> I virkeligheden understregede dette blot Lis Jacobsens pointe: Dette var jo netop en hensynsløshed på følelseslivets område.

I modsætning til Lis Jacobsen gjorde Valfrid Munch-Petersen – den eneste kvinde der opnåede ansættelse ved Det Filosofiske Fakultet – faktisk op med særartsfilosofien da hun i 1923 holdt et foredrag om »Kvinden som Akademiker«. I hvert fald på overfladen. I foredraget, der kendes fra et bladreferat, viste hun hvorledes de forestillinger om kvinder som ligger indlejret i kvindebegrebet, i sig selv skaber forskellen mellem kønnene: 'Kvindelighed' udtrykker en forestilling om hvad en kvinde bør være, og er ikke noget essentielt. Alligevel accepterede

94 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 23-24.

95 Lis Jacobsen, »Hvor langt kan vi naa?«, s. 8-10, 26.10.1925, KB, Tilg. 489, IV.4.

96 Lis Jacobsen, »Kvinden og videnskaben«, s. 14, 29.9.1927, KB, Tilg. 489, IV.4.

97 *Nationaltidende*, 17.9.1925 aften.

hun – ikke helt konsekvent – særartsfilosofien: »De kvindelige Akademikere har en Pligt til at bringe en speciel og selvstændig Indsats som Kvinder«, hedder det i referatet, som fortsætter: »De skal tilføre det Fag, de vælger, *Moderlighed*, det som ingen Mand kan yde«. <sup>98</sup>

Det Munch-Petersen gjorde, var at acceptere forskelsopfattelsen, men omkode de kvindelige evner til noget positivt og dermed afvise det mandlige som norm: Ikke nogen ufarlig strategi når nu videnskaben så udpræget blev opfattet som maskulin, og når moderskabet om noget var det der ekskluderede kvinder fra videnskaben. På den anden side var der en vis accept af at kvinder eller kvindelige dyder havde en plads i videnskaben; ikke kun hos en modernist som Høffding, der i *Etikken* analyserer følelselivets betydning for den rette forskerstemning, <sup>99</sup> men også hos den ortodokse Lehmann, der som nævnt gav kvinder en – ganske vist underordnet – rolle på det videnskabelige felt qua deres særlige evner.

#### *Universitetets kvinder*

Universitetskulturen havde socialt og videnskabeligt maskuline træk – og dog blev kvinderne lukket ind, dog søgte de videnskabelige karrierer ved Det Filosofiske Fakultet. Hvordan gik det dem så? Hvordan forløb kvindernes møde med universitetsverdenen? I dette afsnit vil jeg diskutere kvinders møde med universitetet samt deres strategier og muligheder for at slå igennem.

Kilderne tyder på at kvindelige studenter forholdsvis uproblematisk faldt til ved universitetet. En mandlig iagttagelse mente ved århundredskiftet at studiesamværet mellem mænd og kvinder havde været præget af »et jævnt og godmodigt, ægte dansk Kammeratskab«. <sup>100</sup> Kvinderne selv omtaler aldrig misnøje fra de mandlige studerendes side; det har måske spillet en rolle at de kvindelige studerende i den første generation ofte var ældre og isolerede sig noget.

Universitetslærerne synes i det store og hele ikke at have gjort forskel på de studerende efter køn. Historikeren Anna Hude blev ifølge sin biografi båret frem af professorerne. <sup>101</sup> De senere kvindelige historie-

<sup>98</sup> *Kvinden og Samfundet*, 1923, nr. 5, 52.

<sup>99</sup> Høffding, *Etik*, 196-97.

<sup>100</sup> Adolph Jensen, »Kvindestudiet ved Københavns Universitet«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 3.r.IX (1901), 367. Jf. også *Kvinden og Samfundet* 1904, nr. 4, 31; nr. 5, 37 (fodnoterne).

<sup>101</sup> Jens Chr. Manniche, *Damen der skød på doktoren. En bog om Anna Hude* (Kbh. 1993), 140. – En episode i forbindelse med Anna Hudes disputats fortjener dog opmærksom-

studerende har tegnet det samme positive billede af forholdet til professorerne, den gode behandling gjaldt også tiden efter eksamen, og en konservativ, ortodoks professor som Steenstrup fik ganske tætte relationer til flere af sine kvindelige elever (især Ellen Jørgensen);<sup>102</sup> det blik for kvindelige undtagelser som han omtalte for Lehmann, var reelt nok. Fra andre fakulteter findes ellers beretninger om hvordan velviljen under studierne efter eksamen blev forvandlet til modvilje.<sup>103</sup> Samlet set har universitetets kvindelige studerende kun fortalt om dårlig behandling fra enkelte, ikke om noget der minder om systematisk diskrimination, opsummeres det i jubilæumsbogen om *Kvindelige Akademikere 1875-1925*.<sup>104</sup> Dette må tages alvorligt.

Det er muligt at billedet ville se anderledes ud hvis vi vidste mere om hvilken behandling de kvindelige studerende forventede fra mandlige medstuderende og professorer – de positive fortællinger er naturligvis afstemt efter forventningerne. Debatten i Studenterforeningen skaber formodninger om at kvinderne ikke har indgået i det sociale liv på lige fod med deres mandlige medstuderende, men det er langt fra givet at de har ønsket eller forventet andet. Vi ved også at kvinder mindst én gang – og sikkert flere – er blevet udelukket fra medicinske forelæsninger. Emnet for den pågældende forelæsning var det mandlige kønsliv.<sup>105</sup> »Hvad Damer som Tilhørere ved Universitetsforelæsninger angaar«, fortæller daværende docent i kunsthistorie Jul. Lange tilsvarende i 1888, »saa har jeg kun engang imellem ved særlige Æmner gjort Indvendinger«;<sup>106</sup> her har det måske igen været kønslivet som har været for udfordrende (diskussion af nøgenportrætter). Som et sent vidnesbyrd om universitetets maskuline køn ignorerede en klassisk filologisk docent (1919-35) konsekvent kvinderne og tiltalte damerne som herrer;<sup>107</sup> der har utvivlsomt været tale om en undtagelse, og den underer når man ved at samme lærer var bror til Anna Hude og i sin ungdom havde været med til at stifte Studentersamfundet. Hvad vi savner, er protesterne over en sådan forskelsbehandling.

hed. Erslev fortæller Steenstrup (1.12.1892, KB, NKS 5016, 4°) at han har forsøgt at tale hende fra disputatsen – som begge bedømmere i øvrigt fandt fortræffelig (Steenstrup til Bricka, 10.12.1892, KB, NKS 2996, 4°; RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssag 1892/93 nr. 13). Havde det noget at gøre med køn?

102 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 71, 74.

103 Ibid., 91, 98-99.

104 Ibid., 136-37. Jf. Nielsine Nielsen i *Studenterbladet 1894-95*, 420.

105 Lunddahl, *De første kvindelige Studenter*, 19-20.

106 *Breve fra Julius Lange*, udg. P. Købke (Kbh. 1902), 242-43 (Lange til S. Tuxen, 10.10.1888).

107 Per Krarup, *Fra mit livs rejse. Erindringsglimt og refleksioner* (Kbh. 1976), 58.

Lis Jacobsens historie kan illustrere forholdet mellem forventninger og realiteter; hun var som redaktør af den omtalte jubilæumsbog fra 1925 med til at skrive under på at kvinderne blev godt modtaget ved universitetet. Se nu hvorledes hun selv blev modtaget.

Efter studentereksamen tog Lis Jacobsen filosofikum i 1901.<sup>108</sup> Dengang blev endnu ret få kvinder immatrikuleret (omkring 1 promille af de 19-årige mod 1,5 pct. af mændene). Som student var det imidlertid naturligt for Jacobsen at lade sig immatrikulere, men som kvinde var det tilsvarende naturligt ikke at fortsætte studierne: Kun 37 pct. af de immatrikulerede kvinder tog eksamen (en andel der faktisk faldt de følgende år, mens der blev væsentligt flere kvindelige studerende, og erhvervsmulighederne med en eksamen voksede); andelen af mændene var 63 pct.<sup>109</sup> Jacobsen stoppede altså på universitetet efter filosofikum, og det afspejler at hun som mange andre kvinder sikkert først og fremmest gik på universitetet for at styrke den almene dannelse, uden intention om at tage eksamen; der er intet belæg for at hun skal være blevet dårligt behandlet af mandlige lærere og kammerater. Anderledes forholder det sig imidlertid med hendes beslutning et par år senere om at studere nordisk filologi. Før hun påbegyndte studierne, gik hun på introduktionsbesøg hos professoren i faget, Ludvig Wimmer. Hendes biograf, Kristian Hvidt, citerer fra de utrykte erindringer:<sup>110</sup> Hun blev venligt modtaget, men da det gik op for professoren at hun var gift og mor, blev hun afvist. Hun skulle hellere, som docent Dahlerups hustru, hjælpe sin mand end selv studere, formanede Wimmer hende. Slukøret gik Lis Jacobsen hjem, men hun tog sig sammen og sendte professoren en lille betydningshistorisk afhandling om ordet bord, som hun allerede havde skrevet. Wimmer tog da igen imod hende, men tonen var nu en anden: Han opfordrede hende til at læse til magisterkonferens i nordisk filologi og gav hende råd om studiet.

Lis Jacobsen blev altså forskelsbehandlet og skulle overvinde en betydelig skepsis fra Wimmers side; det der fik ham til at skifte mening, var hendes videnskabelige talent. Da hun først havde demonstreret dette, glemte Wimmer sin tidstypiske opfattelse af at kvinder egner sig bedre som assistenter end til selvstændig virksomhed, og opfordrede hende til at tage magisterkonferens og ikke skoleembedseksamen, altså satse på forskning frem for undervisning. Knap seks år senere havde talentet

108 Mogens Brøndsted, *Lis Jacobsen på hundredårsdagen* (Kbh. 1982), 5.

109 Kryger Larsen, *Københavns Universitet 1902-1936*, 486-88, 492.

110 Kristian Hvidt, *Forsker, Furie, Frontkæmper. En bog om Lis Jacobsen* (Kbh. 2011), 99-101.



ført Jacobsen til en doktorgrad (og endnu et barn). Wimmer tog ikke fejl.

Offentligheden blev imponeret: »Hustruen og Videnskabsdyrkeren er ikke kommet i den saa meget frygtede Modstrid med sig selv. Hun har forstaaet at forene disse Egenskaber«, skrev Dansk Kvindesamfunds tidsskrift ved disputatsforsvaret.<sup>111</sup> Det samme forhold blev fremhævet i dagspressen et år senere da Lis Jacobsen annoncerede forelæsninger og øvelser ved universitetet: »[H]un virker som et kraftigt Dementi af de sædvanlige Paastande om, at Kvinderne nok kan studere i nogle Aar, men at naar de først faar Mand og Børn, kaster de alting over Bord«. <sup>112</sup>

Borgerskabets kvinders indtræden på universitetet og arbejdsmarkedet var blevet legitimeret af kvindeoverskuddet, men Jacobsens pionerindsats blev at forene familieliv og videnskab. Det var det som fik Wimmer til at afvise hende i første omgang (og ikke som i Hvidts udlægning at hun var kvinde),<sup>113</sup> og det var det som forbløffede offentligheden.

Denne reaktion afspejler at mange videnskabskvinder valgte en anden strategi; »lidt efter lidt«, skriver Ellen Jørgensen, »klaredes det for mig, at det historiske Studium maatte blive mit Liv, fuldt og helt«. <sup>114</sup> Fra den næste generation er Astrid Friis et eksempel. Det samme gælder flere kvindelige akademikere som skabte en karriere uden for universitetet, fx Margrete Glud (den første kvindelige embedslæge) og Ingeborg Andersen (forlagsdirektør hos Gyldendal). Skønt Lis Jacobsen blev den syvende kvindelige doktor i Danmark – dog den fjerde på bare halvandet år, kvindelige doktorander var ikke længere en sensation i sig selv – var hun kun den anden gifte kvinde som fik graden (yderligere én var enke med en ikke helt lille søn og således uden samme forpligtelser over for hjemmet).<sup>115</sup>

Tilmed var hun – som *Politiken* bemærkede – ikke »en gammel og hæslig Dame, men en ung og særdeles køn«, med »straalende sorte Øjne og det mest indtagende Smil, klogt og fint, maaske nu og da lidt spotsk«. <sup>116</sup>

Lis Jacobsen *var* køn og smilte – og hendes forfængelighed kan også dokumenteres.<sup>117</sup> Hun insisterede på at forene den videnskabelige

111 *Kvinden og Samfundet*, 1910, nr. 5, 48.

112 *Politiken*, 31.7.1911.

113 Hvidt, *Forsker, furie, frontkæmper*, 101.

114 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 70.

115 Jf. listen over kvindelige doktorer og staten over kvinder med embedseksamen i samme værk.

116 *Politiken*, 31.7.1911.

117 Hvidt, *Forsker, furie, frontkæmper*, 16, 84, 127, 171. Jf. i øvrigt bogens mange portrætter.

karriere med sin kvindelighed. I sin alderdom koketterede hun med at aviserne ved disputatsforsvaret kun havde interesseret sig for hendes kjole;<sup>118</sup> i virkeligheden var reportagerne overvejende saglige om de end bar præg af at doktoranden var en kvinde.<sup>119</sup> Kun *Politiken* skilte sig ud med sin ved disputatsforsvar vanligt ironisk distancerede reportage, der ikke kun omtalte kjolen, men også svælgede i doktorandens »tætte, sorte glansfulde Haar«, de »mørke, spillende Øjne« og det altid omtalte smil.<sup>120</sup> Mens Dansk Kvindesamfund tog det meget ilde op, var Lis Jacobsen selv dengang godt tilfreds med at det blev bemærket at hun var smuk.<sup>121</sup> Hun levede vel dermed op til nogle af samfundets forventninger til hende som kvinde – hvilket på universitetet ikke var en entydig fordel.

Lis Jacobsens eftermæle har været præget af forskellige mænds opfattelse af at hun brugte sit køn til at trænge frem i den akademiske verden. Den kvindelighed som blev lovprist når universitetets mænd drømte om kvinderne udenfor, kunne blive farlig når den manifesterede sig inde på universitetet selv og blev krydset med maskuline normer. Det er karakteristisk at en mundtlig tradition fortæller om mændenes forargelse over at netop Lis Jacobsen søgte et docentur ved universitetet (»she asked for a chair so that she could sit on the dais and display her elegant legs!«).<sup>122</sup> På den ene side kan det ikke siges hvor mange mænd der faktisk blev forarget (endsige om disse havde nogen akademisk magt af betydning); på den anden side kan det heller ikke udelukkes at Lis Jacobsen faktisk brugte sin udstråling i akademiske sammenhænge. Pointen er imidlertid at en sådan kritik kun kunne rettes mod kvinder. En ambitiøs kvinde var i sig selv grænseoverskridende, og når hun samtidig var køn, lå det lige for at kategorisere hende som forførende.

Overraskelsen over Lis Jacobsens udseende afslører en forestilling om at akademiskvinder ikke bare fravalgte børn, men i det hele taget feminin optræden. Ifølge Bente Rosenbeck blev de kvindelige akademikere forbundet med imiterede mandedragter: spadseredragt og

118 Ibid., 114-15, 123.

119 *Vort Land*, 6.3.1910; *Dannebrog, København* og *Nationaltidende*, 7.3.1910.

120 *Politiken*, 6.3.1910.

121 Gyrithe Lemche i *Kvinden og Samfundet* 1910, nr. 6, 62-63. Katrine Charlotte Busk, »Den første generation af kvindelige akademikere« (kandidatspeciale, Aarhus Universitet 2000), 48-49.

122 Lise Bender Jørgensen, »The State of Denmark. Lis Jacobsen and Other Women in and around Archeology«, in *Excavating Women. A History of Women in European Archaeology*, eds. Margarita Díaz-Andreu García og Marie Louise Stig Sørensen (London 1998), 215.

slips.<sup>123</sup> Adolph Jensen, en mandlig iagttager af de første 25 års kvindelige studenter, taler om »Haansudtrykket 'det tredje Køn'«. <sup>124</sup> De studerende kvinder gjorde vold på deres natur. Billedet genkendes i skønlitteraturen: I Swift & Co.'s »*Studentens glade Liv* –« (1893) møder hovedpersonen således i Studenterlaget (dvs. Studenterforeningen) en brunette med »drengeagtige Lader«. Inderst inde er og bliver hun dog en pige, sådan som en replik fra fortællerens talerør gør det klart: »Vis Dem nu for en Gangs Skyld som den lille gode og rare Pige, som De trods Deres paatagne Væsen i Virkeligheden er«. <sup>125</sup> Motivet behandles langt mere udførligt i en lidt senere roman: Sara Martens er 1880'ernes frigjorte *Frøken Student*, som i Aage Ibsens roman fra 1897 er blevet sendt på rekreationsophold fordi medicinstudierne har overbelastet hende; hun præsenteres for læseren med lorgnet, der gøres demonstrativt opmærksom på at hun ryger, endelig tales der direkte om »hendes Mandfolkeagtighed«. Sara Martens har med sine egne ord måttet »renoncere som Kvinde« for at drive det til noget på mandens felt. Portrættet er langt fra ukærligt, og der lægges i romanen ikke skjul på at hun kunne være blevet en god læge (om end en bedre sygeplejerske); den lykkelige slutning lader hende i stedet vende fuldt tilbage til kvindelighed og godt helbred gennem forelskelse og forlovelse – og dermed opgivelsen af studierne. <sup>126</sup> I begge romaner fungerer de studerende kvinders maskuline optræden som en maske der kan og bør falde. Bagved: den naturlige kvindelighed.

Forestillingen om universitetets androgyne kvinder afspejler universitetets maskuline karakter og har som sådan sin egen logik: Kvinderne måtte tilpasse sig. Hvis kvinder ikke kan være ægte akademiske borgere eller tænke videnskabeligt, måtte universitetskvinderne aflægge deres kvindelighed. De kunne således også optræde uden at blive beskyldt for at misbruge deres køn til at vinde frem i den akademiske verden. Samtidig kunne de forsvare at de ikke levede op til samfundets almindelige forventning om at stifte familie (ingen forventer at en »hæslig Dame« kan gifte sig!). Derved fik de mulighed for at koncentrere kræfterne om videnskaben – sådan som videnskabsdyrkeren skulle.

<sup>123</sup> Bente Rosenbeck, *Kvindelkøn. Den moderne kvindeligheds historie 1880-1980* (Kbh. 1987), 132.

<sup>124</sup> Jensen, *Kvinstudiet ved Københavns Universitet*, 367.

<sup>125</sup> Swift & Co., »*Studentens Glade Liv* –« (Kbh. 1893), 37, 167. Forfatterpseudonymet dækker over Robert Henriques og Oscar Madsen.

<sup>126</sup> Aage Ibsen, *Frøken Student. En Fortælling* (Kbh. 1897), 22-23, 109, 129 etc. Forfatteren var cand.med. fra 1876 og har således ikke selv haft kvindelige medstuderende.

Bortset fra at kvindelige akademikere fravalgte ægteskabet, er der imidlertid meget der tyder på at deres androgyne køns karakter først og fremmest var et forestillet køn på baggrund af den teoretiske uforenelighed af kvinder og universitet – ikke et reelt. De fotografiske kvindeportrætter viser med få undtagelser kvinder i kjoler og blonder, i tidens kvindedragt.<sup>127</sup> Universitetsverdenens samtidige iagttagere benægter også at universitetskvinderne var androgyne, men bekræfter derved også fordommens eksistens: Der var næsten ingen kvindelige studerende »der lagde Vægt paa et forceret unaturligt masculint Væsen«, erindringer en mandlig student fra pionergenerationen, og Adolph Jensen benægter faktisk berettigelsen af udtrykket 'det tredje køn'.<sup>128</sup> Der findes efter århundredskiftet eksempler på akademikerkvinder med karriereambitioner som er blevet opfattet som ukvindelige (cigarrygning, upoleret sprog),<sup>129</sup> men intet tyder på at de har domineret billedet.

Hvis betegnelsen 'det tredje køn' alligevel skal have en vis berettigelse, skyldes det ikke så meget at kvinderne i det ydre overskred kønets grænser, som at de i den centrale videnskabelige praksis opførte sig som mænd: De producerede ny viden.

Der synes ganske vist at være en tendens til at kvinder særligt skrev om kvinder. I sin historieforskning skrev Anna Hude både inden for den radikale historikertraditions forklaringsramme og gjorde sit yderste for at fremhæve enkeltstående kvinders historiske betydning.<sup>130</sup> Hun skulle have holdt forelæsninger som privatdocent om »Women and Economics«, men aflyste pga. sygdom.<sup>131</sup> I stedet blev Lis Jacobsen den første kvindelige privatdocent. Hendes universitetsforelæsninger 1911-12 havde som overskrift ligeledes kønnet i centrum og blev til bogen *Kvinde og Mand*. Bag titlen gemmer sig imidlertid en traditionelt videnskabelig undersøgelse; titlens kvinde og mand henviser alene til den betydningshistoriske undersøgelse af betegnelserne for hhv. mand og kvinde, som er bogens ærinde. Konklusionen er at mænd oprindeligt er blevet betegnet efter deres samfundsfunktion (fx 'svend'), kvinder efter deres relation til manden og deres køn (fx 'jomfru'). Det kønspolitiske potentiale i den analyse indløses imidlertid ikke.<sup>132</sup> Endelig skrev

127 Busk, *Den første generation af kvindelige akademikere*, 43.

128 Lunddahl, *De første kvindelige Studenter*, 20.

129 Katrine Busk, »Ulve i fåreklæder – og Slips«, *Kvinden & Samfundet* årg. 117, nr. 3 (2001), 4-5.

130 Manniche, *Damen der skød på doktoren*, 143-47.

131 *Årbog 1905-6*, 487.

132 Tove Bull, »Kan 'mann' bety menneske? Presentasjon av ein språkstudie om dansk mellomalder«, in *Nøkkelpersoner og nøkkelttekster fra kvinnebevegelsens historie*, red. Gerd Bjørhovde og Åse Hiorth Lervik (Tromsø 1992), 38.

Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard en bog om *Danske Dronninger* (1910), men det er karakteristisk at en bog der så entydigt flyttede fokus til kvinderne i historien, ikke alene fastholdt fokus på de mest magtfulde kvinder, men også var et populært arbejde som hverken Ellen Jørgensen eller hendes bedømmere gav en prominent plads da hun søgte professoraterne i historie.<sup>133</sup>

Nok inddrog kvinderne altså særlige kvindeemner, men de gjorde det tilsyneladende neutralt – eller rettere: De brugte det maskuline videnskabelige sprog. Resultaterne af deres videnskabelige undersøgelser var næppe blevet anderledes hvis de var blevet udført af mænd. Det er således vanskeligt at identificere kvinder der bragte den 'moderlighed' som Munch-Petersen efterspurgte, ind i videnskaben. Når Vilh. Andersen omtalte kvindernes evne til indfølelse at gøre detaljer levende, kan tanken eksempelvis ledes hen på en Troels-Lunds kulturhistorie – men det var ikke Troels-Lund som blev forbilledet for de kvindelige historikere. Det er da også vanskeligt at se hvorledes kvinderne skulle have haft held til at vende op og ned på det etablerede normsystem som videnskaben repræsenterede. Det udelukker ikke at nogle kvinder forsøgte et sådant oprør – ligesom nogle mænd gjorde det – men det var ikke de kvinder som vi kender i dag, dem som nåede op i nærheden af den akademiske elite.

Også i de konkrete bedømmelser blev det anerkendt af professorerne at kvinderne levede op til de gængse krav. Periodens seks kvindelige doktorander fra Det Filosofiske Fakultet fik stort set alle antaget deres disputater fordi bedømmerne mente de levede op til forskningsuniversitetets (maskuline) normer såsom produktion af ny viden, selvstændighed, metode og kritik. Kun i kritikken af en enkelt disputats karakteriserede bedømmerne indirekte doktorandens arbejde som feminint (det »må siges at forf. snarere har givet udtryk for sin personlige forkærlighed – hist og her i pudsigt-naive vendinger – end en videnskabeligt begrundet vurdering«).<sup>134</sup>

Tilpasningen til de gældende videnskabelige normer var utvivlsomt forudsætningen for at opnå videnskabelig anerkendelse. Det bemærkelsesværdige er imidlertid at også denne tilpasning blev problematiseret. Det var nemlig en generel kritik mod kvinder på de skabende

133 RA, Kultusministeriet 3. kt., jnr. 1287/1912: Jørgensens ansøgning, 16.12.1912. Aage Friis, »Indstilling om det ledige histor. Professorat«, juni 1916, RA, Friis' arkiv, II.4.b.

134 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssagerne 1892/93 nr. 13 (Anna Hude), 1904 nr. 10 (Kirstine Thaning), 1908 nr. 42 (Ingeborg Hammer Jensen), 1908 nr. 110 (Ellen Jørgensen), 1909 nr. 125 (Lis Jacobsen); journalsag 1917 nr. 131 (Ada Adler). Det var Thanings afhandling som blev kritiseret. Alle afhandlingerne blev antaget.

områder hvor de bød ind (videnskab, men også kunst og litteratur), at de ikke bidrog med noget ejendommeligt som kvinder idet de ikke kunne løsrive sig fra de mandlige skoler.<sup>135</sup> Spørgsmålet om hvorfor kvinder så overhovedet skulle beskæftige sig med videnskab, blev preserende, men kun fordi særartsfilosofien var diskussionens grundlag: Kvindelige akademikere repræsenterede deres køn, mandlige repræsenterede videnskaben. Svaret på spørgsmålet kunne være Munch-Petersens spæde oprørsforsøg mod normerne – med begrænset udsigt til succes. Alternativet var det utilfredsstillende svar som Lis Jacobsen gav: Det måtte blive for kvindernes egen skyld, ikke for samfundets. I hendes fremtidsvision 1912 var der derfor hverken »kvindelige Ministre eller Professorer«.<sup>136</sup> Denne kvindeopfattelse var i teorien uforenelig med at søge en videnskabelig karriere. Det interessante er imidlertid at den ikke i praksis afholdt hende fra at gøre det – med den indre modstrid til følge som Dansk Kvindesamfund et par år tidligere havde rost hende for at undgå.

Samtidig søgte Lis Jacobsen nemlig selv at vinde en stilling ved universitetet. Erslev bemærkede tørt at hun ikke drog den konsekvens af sit foredrag »der ene kunde give Fremstillingen større Eftertryk, nemlig at ofre Vid. for Moderpligterne«.<sup>137</sup> Han vidste udmærket at hun var i begreb med at søge om et docentur.

Der er ikke noget at sige til at Erslev undrede sig, men faktisk er der ikke meget der tyder på at Lis Jacobsens indre modstrid af Det Filosofiske Fakultets lærere blev gjort til et problem – selvom mange i teorien har ment at familien skulle gå forud for (universitets)karrieren.

Hvidt nævner flere gange at professorerne inden for Lis Jacobsens fag eller fra Det Filosofiske Fakultet eller sågar hele Københavns Universitet ikke brød sig om kvinder.<sup>138</sup> Desværre dokumenteres synspunktet ikke – og formentlig af gode grunde. Der var helt sikkert professorer som ikke brød sig om kvindelige akademikere og ikke kun professorer som Schiern i 1800-tallet, ikke kun før kvinderne fik adgang til lærestolene. En docent i tysk, Chr. Sarauw, bad efter at eleven L.L. Hammerich i 1922 var blevet ansat, denne om »at love aldrig at ansætte kvinder ved fakultetet«.<sup>139</sup> Sarauws holdning overrasker (han var modernist med reformtanker for sprogundervisningen og baggrund i

135 Fx Steenstrup, *Den danske Kvindes Historie*, 171.

136 Jacobsen, *Kvinden og Samfundet*, 560.

137 Erslev til Fridericia, 29.3.1912, KB, NKS 4485, 4°.

138 Hvidt, *Forsker, furie, frontkæmper*, 107, 145, 163.

139 L.L. Hammerich og Clara Hammerich, *Duo. Clara og Louis L. Hammerichs erindringer* (Kbh. 1973), 394.



Studentersamfundet),<sup>140</sup> og den har været ekstrem. I de enkelte ansættelsessager udtrykkes der ellers aldrig modvilje mod kvinder, hverken i de officielle eller de uofficielle forhandlinger; tættest på var vistnok en professors anbefaling af Marius Kristensen til et docentur af en professor. Indlægget pointerede at der var brug for lærere som kunne arbejde selvstændigt og ikke kun være assistenter for professorerne. Her kan man underforstå: brug for en mand, ikke en kvinde. Det var skyggeboksning med Lis Jacobsen. På den anden side *var* Marius Kristensen bedre rustet end Lis Jacobsen til at varetage en selvstændig lærerrolle.<sup>141</sup>

Det er straks lettere at finde lærere der trækker i modsat retning. I den uforpligtende ende finder vi Høffding, der i 1925 forventede at kvinder ville kunne måle sig med mændene og endog blive professorer.<sup>142</sup> Mere interessant er det måske at Otto Jespersen, hvis generelle forventninger til kvinders videnskabelige evner vi ellers så ligge på et meget lille sted, efter en konkret bedømmelse af sine elever ønskede at Grethe Hjort (f. 1903) skulle have efterfulgt ham i 1925 hvis hun ikke havde været så ung.<sup>143</sup> Det er det samme blik for undtagelserne som Steenstrup havde i forhold til eksempelvis Ellen Jørgensen, som han – også på Erslevs vegne – opfordrede til at søge professoratet efter Fredericias død i 1912,<sup>144</sup> Erslev mente ellers at hun manglede alsidighed.<sup>145</sup> Ellen Jørgensen søgte alle de tre ledige historieprofessorater 1912-17,<sup>146</sup> men skønt hun ikke fik nogen af stillingerne, er der næppe grundlag for at tale om kønsbetinget diskrimination. I virkeligheden var det først i tredje omgang at hun havde en reel mulighed – efter at kronprinserne Aage Friis og Erik Arup var blevet ansat – men her kom det hende nok til skade at hun ikke havde lige så gode personlige forbindelser til de nye historieprofessorer, der havde hver sin favorit blandt de øvrige ansøgere – der tillige var deres respektive ungdomsvenner; og det er

140 Skovgaard-Petersen, *Dannelse og demokrati*, 162-64; Ole Tetens Lund, »De oppositionelle akademikers og studenters holdning til de politiske bevægelser i Danmark ca. 1882-1894 belyst gennem sider af Studentersamfundets virke, derunder dets sociale og kulturelle institutioner« (magisterkonferens, Aarhus Universitet 1976), 82.

141 Hvidt, *Forsker, furie, frontkæmper*, 146.

142 Jacobsen, *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 32.

143 Hammerich og Hammerich, *Duo*, 408-9. – Jf. dog Otto Jespersen, *En sprogmands levned* (Kbh. 1938), 154.

144 Steenstrup til Jørgensen, 27.11.1912, KB, Tilg. 372.

145 Erslev, »Professoratet«, 29.10.1912, KB, NKS 4604, 4° (kps. 19, optegnelse i læg »Professoratet 1913«).

146 De tre ansættelsessager er – uden særlig fokus på Ellen Jørgensen – behandlet i Thyge Sventrup, *Arup. En biografi om den radikale historiker Erik Arup, hans tid og miljø* (Kbh. 2006), 230-48.

en rimelig betragtning at hun som kvinde heller ikke havde haft de samme muligheder for at knytte tætte venskabsbånd. Da hun i 1922 søgte et ekstraordinært professorat i historiens hjælpediscipliner (herunder middelalderlatin), blev hun til gengæld stærkt støttet af Gertz, afgået professor i klassisk filologi og gennem sit arbejde med dansk middelalderlatin også en vægtig støtte.<sup>147</sup> Fabricius, den sidst udnævnte historieprofessor, udtrykte ved denne lejlighed også sit håb om hendes ansættelse – dog uden ligefrem at gøre noget for sagen.<sup>148</sup>

Den universitetslærer som gjorde mest for kvinderne, var formentlig Verner Dahlerup. Han fungerede som protektor for både Lis Jacobsen og Munch-Petersen. Det var ham der efter Lis Jacobsens eksamen opfordrede hende til at gå videre med en disputats,<sup>149</sup> og selv om han senere anmeldte denne ganske skarpt, så han den alligevel som et godt varsel for hendes »videnskabelige fremtid«.<sup>150</sup> Det var kort tid før hendes ansøgning om et docentur skulle indleveres. I fakultetet var det vistnok ham der samtidig sikrede hende positiv særbehandling da hun ekstraordinært blev genindstillet til Kommunitetsstipendiet for yngre videnskabsmænd fordi hun som kvinde var afskåret fra de andre større universitetsstipendier (udelukkelsen af kvinder fra de i 1875 eksisterende stipendiemidler var der ikke blevet ændret ved).<sup>151</sup> Den type videnskabelig anerkendelse pegede ofte frem mod ansættelse. Året forinden havde han vistnok opfordret Lis Jacobsen til at udskyde indleveringen af sin docentansøgning fordi hun endnu ikke havde habiliteret sig nok, men det var en vurdering hun selv delte – mens han til gengæld sørgede for at pladsen ikke blev optaget i mellemtiden ved at bekæmpe den anden kandidat til stillingen, Marius Kristensen.<sup>152</sup> Som Dahlerup indrømmede over for en udenlandsk kollega, skyldtes dette bl.a. hensynet til Jacobsen.<sup>153</sup> Efteråret 1912 indleverede hun så sin ansøgning om et docentur i nordisk filologi.<sup>154</sup> Dahlerup anbefalede ansøgningen, men anførte også at hun hellere måtte vente lidt.<sup>155</sup> Jacobsens fortæller selv at hun, ikke urimeligt, blev bedt om at udskyde ansøgningen til

147 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, journalsager 1920-1975, jnr. I E 13.

148 Fabricius til Jørgensen, 17.5.1922, KB, Tilg. 372.

149 Hvidt, *Forsker, furie, frontkæmper*, 109-10.

150 *Arkiv för nordisk filologi* XXIX, 94.

151 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 20.5.1912. Erslev til Fridericia, 23.5.1912, KB, NKS 4485, 4°.

152 Jacobsen til V. Thomsen, 10.11.1911, KB, Tilg. 489, IV.1.m, læg »Vedr. docentur 1911«. RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssag 1911 nr. 184.

153 Dahlerup til A. Kock, 30.10.1911, Universitetsbiblioteket i Lund, Saml. Kock: 41.

154 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, journalsag 1912 nr. 207.

155 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 25.11.1912.

den annoncerede fortsættelse af doktorafhandlingen kom frem (hvad den aldrig gjorde).<sup>156</sup> Hun mente før ansøgningen blev indsendt, at have sikret sig opbakning fra den stærke mand inden for sprogvidenskab, Vilhelm Thomsen. Det fortalte hun umiddelbart efter afgørelsen Erslev, som hun havde rådslået med forinden. I det afgørende øjeblik var Thomsen imidlertid stemt for at udskyde afgørelsen (og det var måske derfor også Dahlerup vaklede); hverken han eller Erslev, der i fakultetet havde stor indflydelse, har imidlertid haft noget at indvende mod en kvindelig kollega.<sup>157</sup>

Anderledes held havde Dahlerup med sin støtte til den svenske doktor Valfrid Munch-Petersen – som mødte mindre modstand i fakultetet, og som var begunstiget af ikke at have nogen modkandidater. Hendes ansøgning om tilladelse til at holde forelæsninger i svensk blev anbefalet, både fordi det kunne bruges til skoleembedseksamen i dansk og på grundlag af hendes videnskabelige kvalifikationer.<sup>158</sup> Hun tilskrev resultatet Dahlerups indsats.<sup>159</sup> På hans anbefaling søgte hun senere forelæsningshonorar og blev anbefalet af fakultetet, men endte i stedet med et treårigt lektorat i svensk sprog og litteratur fra 1920, senere forlænget i flere omgange.<sup>160</sup> Over for Dahlerup gav hun udtryk for sin taknemlighed for hans støtte.<sup>161</sup>

Munch-Petersens universitetskarriere var en succeshistorie, men begrænsningen viste sig snart. Hendes ansættelse var motiveret i praktiske færdigheder, og i anden sammenhæng gav universitetet udtryk for at hendes opgaver som lektor ikke var strengt videnskabelige.<sup>162</sup> Snarest blev hun betragtet som assistent for Dahlerup, der havde ansvaret for dansk og svensk sprog ved skoleembedseksamen i dansk. Da hun i 1922 søgte om fast ansættelse, mente Dahlerup at hun var kvalificeret under henvisning til de videnskabelige kvalifikationer. Flere andre professorer betvivlede imidlertid hendes videnskabelige forudsætninger for at varetage en fast stilling, og hun blev bevæget til at trække sin ansøgning tilbage.<sup>163</sup> Således afspejlede virkeligheden ved Københavns Universitet stadigvæk den gamle forestilling om at kvinder kun egnede sig til assistentstillinger.

156 Tale dateret 25.3.1925, KB, Tilg. 489, IV.4.

157 Jacobsen til Erslev, 25.11.1912, KB, NKS 4604, 4°. RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 25.11.1912.

158 *Årbog 1915-20 IV*, 216-17.

159 Munch-Petersen til Dahlerup, 2.6.1916, KB, NKS 5169, 4°.

160 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 11.9.1916. *Årbog 1915-20 IV*, 217-18. *Årbog 1920-23 III*, 158. *Årbog 1923-24*, 11.

161 Munch-Petersen til Dahlerup, 19.4.1918, KB, NKS 5169, 4°.

162 *Årbog 1915-20 IV*, 246.

163 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 1.5.1922.

*Konklusioner og perspektiver*

Københavns Universitet var fra 1875 til 1925 en maskulin institution: Maskulin i den banale forstand at lærerkorpset og studenterbestanden fortrinsvis bestod af mænd; maskulin fordi fællesskabet mellem studenterne var vanskeligt at forene med kvinders nærvær; og maskulin fordi det var en grundsætning at videnskaben krævede mænds evner og åndelige kraft for at kunne dyrkes med virkelige resultater til følge.

I takt med at kvindelige studenter begyndte at gøre sig gældende, ændrede billedet sig gradvist: Socialt blev kvinderne i stadig større omfang accepteret, og beslutningen om at åbne Studenterforeningen for kvinder i 1898 er den symbolske markering af at 'studenten' ikke længere kunne forstås som et rent maskulint begreb. Så snart universitetet – i 1904 – blev spurgt om sin holdning til kvindelige universitetslærere, viste der sig kun begrænset modstand. Dermed kunne såvel studerende som lærere i princippet også være kvinder. Som *videnskabelig* højskole bevarede universitetet til gengæld en klarere maskulin identitet fordi kønsnormerne vedvarende forbandt mænd med produktion af viden og kvinder kun med reproduktion – til trods for anerkendelsen i de konkrete tilfælde af at kvinderne faktisk producerede ny viden. Normsystemerne i universitetsverdenen rykkede sig i forskellige tempi juridisk, socialt og videnskabeligt.

Kvinder blev på universitetet mødt med nogle andre forventninger end mændene: De var mindre seriøse studerende og ville sikkert falde fra når de blev forlovet – ja, det var ligefrem ønskeligt at de koncentrerede sig om familielivet; de var mindre egnede fordi de ikke besad mændenes intellektuelle kapacitet; og de blev identificeret med deres køn i en anden grad end mændene. Kvinder navigerede på ulige vilkår, men det er vigtigt at pointere at kønnet ikke dermed blev en bastant eksklusionskategori. Særlig talentfulde kvinder havde en chance for at nå universitetets videnskabelige topposter – men de skulle kæmpe hårdere for at realisere den.<sup>164</sup>

Denne ulighed er ikke ensbetydende med at kvinderne blev undertrykt af mændene. For det første: Kønnet er et diskursivt fænomen som opretholder en magtrelation mellem mænd og kvinder, men diskursen afgrænser både mænds og kvinders horisont og strategier som igen opretholder diskursen. Det var til mændenes klare fordel i den akademiske verden, men kvinder som Lis Jacobsen var altså med til at reproducere denne diskurs.

164 Med teoretiske termer tales der i dag om at kvinder er *kropsmærkede* og i *modvind* på universitetet: Cathrine Hasse, Inge Henningsen og Dorte Marie Søndergaard, »Køn og magt i akademien«, in *Kønsmagt under forandring*, red. Anette Borchorst (Kbh. 2002), 121-22.

For det andet: På det konkrete plan blev kvinderne ikke alene behandlet efter hvad man forventede af dem, men også efter hvorledes de rent faktisk præsterede. De skulle nok yde en ekstra indsats for at gøre opmærksom på sig selv, men det var muligt, og det lykkedes for flere af dem. Der var enkelte universitetslærere som forskelsbehandlede eller endog forsøgte at spærre kvinderne vejen alene på grund af deres køn – og det var en behandling som ingen mand risikerede – men der var samtidig mange mænd som ikke gjorde forskel når de havde opdaget en kvindes talent. Så længe disse kvinder blev opfattet som undtagelserne der bekræftede reglen, blev der imidlertid ikke rykket grundlæggende ved opfattelsen af videnskabens maskulinitet.

I sidste instans er der ikke meget som tyder på at kvinderne blev forfordelt i de tilfælde hvor de søgte om stillinger ved universitetet. En kvinde kunne således sagtens blive universitetslærer efter århundredskiftet – hun havde blot vanskeligere ved at nå til overhovedet at kunne søge om en stilling. Som Rosenbeck har skrevet – i fuld overensstemmelse med Lis Jacobsen og mange andre – er sagen nok den at der i 1925 ikke var synderlig grund til at være imponeret over hvad kvinder hidtil havde præsteret videnskabeligt. Problemet var at de evner som relativt få videnskabskvinder hidtil havde udvist, blev essentialiseret.<sup>165</sup> Det er langtfra sikkert heller at man var blevet mere imponeret over en tilfældigt udvalgt gruppe på fem-seks mandlige doktorer fra Det Filosofiske Fakultet. Det var ellers en udbredt opfattelse i årene efter århundredskiftet at den første generation af kvindelige akademikere faktisk i overensstemmelse med John Stuart Mill havde fået chancen til at påvise kvinddekønnets videnskabelige evner – og det havde vist sig at der *var* forskel. En af særartsfilosofiens klareste repræsentanter, Edv. Lehmann, var således elev af Kroman og havde i sin ungdom læst Mill med begejstring; en menneskealders erfaringer rigere spottede han Mills naivitet.<sup>166</sup> Hverken Lehmann eller Lis Jacobsen havde imidlertid blik for at pionergenerationen af kvindelige akademikere havde gået på et maskulint universitet, og at de – i lighed med senere generationer – var blevet opdraget anderledes end drengene og derfor havde et andet selvbillede og andre ambitioner.

Det har været en pointe i denne afhandling at universitetet havde nogle særegne maskuline træk. Ikke desto mindre skriver fortællingen om kvinders adgang til universitetets lærestole sig ind i en større historie om kvinders adgang til erhverv og embeder samt opnåelsen af politisk medborgerskab i samme periode. Det vil næppe overraske at der

165 Rosenbeck, *Kvindekøn*, 324.

166 Lehmann, *Fremtidens Kvindesag*, 22-23; Lehmann, *Kvinnor*, 54-55.

er væsentlige ligheder, men samtidig var universitetet på visse punkter mere inkluderende over for kvinder end samfundet generelt – og på andre punkter til gengæld mere ekskluderende:

Inkluderende virkede den nedarvede regel, som tilsagde at der kun måtte tages hensyn til videnskabelige kvalifikationer når stillinger skulle besættes. I nutidens diskussioner om universiteternes skæve kønsrepræsentation fremføres det ofte – og givetvis med rette – at meritokratiet dækker over subtile kønsdynamikker som holder kvinder ude fra de faste videnskabelige stillinger.<sup>167</sup> Lærerforsamlingens debat i 1904 er imidlertid et eksempel på at den meritokratiske styreform i den lærde republik faktisk gjorde en forskel. Universitetet var således langt mere positivt over for tanken om kønnenes ligestilling end de fleste andre institutioner som blev spurgt af landstingsudvalget,<sup>168</sup> og anerkendelsen af den juridiske ret til overhovedet at komme i betragtning til en stilling er trods alt den afgørende forudsætning for også at få den.

I modsat retning virkede videnskabsidealet. På universitetet herskede forestillingen om at kvinders fremmeste opgave lå i familien, og at erhvervsarbejdet var bedre egnet for manden end for kvinden. Her adskilte universitetet sig ikke grundlæggende fra andre institutioner hvor borgerskabets kvinder forsøgte at finde nye erhvervsmuligheder, men alligevel blev problemet større på universitetet end i samfundet i almindelighed. Videnskabsidealet var så stærkt maskulint kodet at det var vanskeligt at forestille sig en kvindelig professor. Den biologiske *reproduktion* – kvinders fremmeste opgave – blev en metafor for kvinders evner på det videnskabelige felt – hvor det drejede sig om at *producere*. Det er et paradoks at de modernister som i lærerforsamlingen med held kæmpede for at der ved ansættelse af kvinder ikke måtte tages hensyn til deres eventuelle ægteskab, så ægte- og moderskabet som en alvorlig hindring for at kvinder kunne søge en videnskabelig karriere.

Diskussionen om at give kvinder fuldgyldigt akademisk medborgerskab ved at acceptere dem i Studenterforeningen har mange af de samme træk som debatten om kvinders valgret. For fortalerne var retfærdighedshensynet i begge tilfælde et vægtigt argument: Ligesom kvinders valgret kunne betragtes som en naturlig menneskeret, kunne medlemskab af Studenterforeningen betragtes som en naturlig rettighed for alle studenter. Modstanderne argumenterede til gengæld på begge felter moralsk ud fra kønsnormerne, der gjorde både det politiske liv og studenterlivet til områder som kvinderne skulle beskyttes

167 Hasse, Henningsen og Søndergaard, *Køn og magt i akademia*.

168 Thestrup, *Hvilke Statsembeder egne sig overhovedet til Besættelse med Kvinder?*, 329-30.



fra. I den landspolitiske diskussion om stemmeret aftog denne argumentation efterhånden i betydning, mens den i Studenterforeningen i hvert fald veg tilbage i sammenhæng med den almindelige styrkelse af reformisternes position; i de senere diskussioner i Oldskriftselskabet, som ellers lignede Studenterforeningens debat, var der heller ikke længere nogen der henviste til hensynet til kvinderne selv. Endelig er det kendetegnende for både demokrati- og studenterdebatterne at kampen for accept af kvinder hang sammen med kampen for at inkludere andre grupper end kvinderne som havde vanskeligt ved at opnå fuldt medborgerskab – akademisk eller ikke.<sup>169</sup>

Lighederne gjaldt også de strategier som kvinderne valgte for at slå igennem på de respektive felter. I demokratidebatten blev særartsfilosofiens forestilling om særlige kvindelige kompetencer et argument ikke kun for at ekskludere, men også for at inkludere kvinder; deres tilknytning til hjemmet blev eksempelvis et argument for at deres evner skulle udnyttes inden for socialpolitikken. Det var et argument som både mændene og kvinderne brugte – med held.<sup>170</sup> Når Munch-Petersen ønskede at bringe moderligheden ind i videnskaben, var det således det samme ræsonnement som Nina Bang benyttede kort før hun gik af som undervisningsminister i 1926; men hvor Bang ønskede at bringe »en Mors Hjerter og Tanker ind i Administrationen«, var det med eksplicit henvisning til »alle disse Sager, der gælder Børnene og Ungdommen«.<sup>171</sup> Inden for videnskaben var det vanskeligere at finde et særligt genstandsfelt der på særartsfilosofiens præmisser skulle virke inkluderende for kvinderne.

Spørgsmålet er da også om Munch-Petersen i praksis bedrev videnskab på en anderledes måde end sine mandlige kolleger. I hvert fald er det vanskeligt at finde eksempler på universitetskvinder som forsøgte at føre kvindelige normer ind i forskningen. Kvinderne forsøgte at inddrage kvinder, men på den maskuliniserede videnskabs præmisser. Her adskilte de sig heller ikke fra de første kvindelige politikere: De agerede på de områder som man forventede ud fra deres kvindelige kompetencer, men de gjorde det på samme måde som mænd.<sup>172</sup>

169 Nina Koefoed, »Demokrati og medborgerskab. Sociale og kønspolitiske strategier i debatten om den almindelige kommunale valgret 1886-1908,« *Fortid og nutid* 2008, no. 4 (2008), 264-65. I Koefoeds artikel er spørgsmålet om såkaldt intersektionalitet mellem køn og sociale kategorier en gennemgående problemstilling.

170 Ibid., 262-63, 267; Marie Birch Basse, »Pionerkvinder i dansk kommunalpolitik. En komparativ analyse af de første danske kvinder i Århus' og Viborgs byråd og en analyse af forvaltningen af det nyvundne medborgerskab i perioden 1908-1950, samt en komparativ perspektivering til etniske minoritetskvinder i dansk politik i dag« (kandidat-speciale, Aarhus Universitet 2008), 43.

171 Busk, *Den første generation af kvindelige akademikere*, 49.

172 Basse, *Pionerkvinder i dansk kommunalpolitik*, 43-51.

## SUMMARY

*The Gendered University  
Gender Attitudes and Career Opportunities for Women  
at the University of Copenhagen, Faculty of Humanities, 1875-1925*

In 1875, female students were granted the right to matriculate at the University of Copenhagen. Until then, it had been throughout a masculine institution, not only because its academic staff and student body were composed of men alone, but also by virtue of a scholarly culture and set of ideals that held manliness in esteem.

The present article examines the gendered university, and the transformations it underwent, by analysing three debates. The first is a discussion among all the University's Faculty members at a meeting in 1904 about whether women might be employable as professors. The second started in 1877, shortly after the first women students had been admitted. The quarrel was about female participation in the Students' Association. The third and final case is a more long-run exchange of views – some of which were only stated implicitly – on the relation between gender and scholarly performance. The source material for this part is various interventions by tenured professors of the Faculty of Humanities, published in scholarly as well as more popular contexts over the period 1875-1925.

The debates indicate that the University quite easily – especially compared to other institutions – accepted the formalities of women having equal rights with men in academia. This was due to the ruling meritocratic ideals that made it next to impossible for even the most stubborn sceptic to reject on principle the possibility of women acquiring positions as university teachers. It was far more difficult for women to gain real, actual, unconditional acceptance as fellow students and scholars.

Student life was conceived of as a masculine realm of freedom inserted between the restrictions of childhood and the responsibilities of the established family life of an adult. This phase of autonomous development, including, perchance, some sowing of wild oats, was one of masculine camaraderie, not easily reconciled with the virtuous behaviour required when in female company. This view of the relation between the sexes in public life was not in the long run a sufficient argument for excluding women from the Student's Association, and in 1898 they acquired the right to membership.

On the scholarly side, however, a masculine gender bias persisted. A clear majority of the professors of the humanities believed that men alone were able to satisfy the demands of an academic research institution when it came to creativity and logic in the production of new knowledge and in criticism. Only to a very limited extent did they meet opposition from female scholars.

At the end of the article, focus shifts towards the actual experience of women at the University, including their possibility of being accepted and become a success, and their strategies for coping with the masculine environment. The conclusion in this section is that women did meet many obstacles due to their sex, but also that these difficulties were not prohibitive for embarking successfully on a research career. After all, talent was more important than gender.